

ČAS

revija
leonove
družbe

Letnik:

XXXII

VI

1937-38

VSEBINA:

- Dr. Stanko Gogala: Krščanski življenjski nazor (str. 161) // Drago Potočnik: Naše državne finance (str. 169) // Ivo Pirkovič: Sodobna kriza determinizma (str. 176) // Obzornik: Poročilo o prvem kongresu slovanskih frančiškanskih profesorjev v Zagrebu od 25.—29. septembra 1935 (str. 188) // Ocene (str. 189) // Zapiski: I. F.: Resnica in ljubezen — vprašanje o »ponujani roki« (str. 199) // F. T. in I. F.: Antisemitizem (str. 200) // I. F.: Cerkev in duhovna svoboda (str. 205) // F. T.: Arthur Schopenhauer in naš čas (str. 207)

»Čas«, revija Leonove družbe v Ljubljani, izhaja vsak mesec razen v avgustu in septembru. Uredništvo si pridržuje pravico tuintam združiti dve številki.

Naročnina: 60 Din za Jugoslavijo, 70 Din za inozemstvo letno. Za dijake velja znižana cena 40 Din, ako se jih naroči vsaj pet na skupen naslov.

Uredništvo: Dr. Janez Fabijan, univ. prof., Ljubljana, Tyrševa c. 17/III., dr. Ivan Ahčin, glavni urednik »Slovenca«, Ljubljana, Jugoslovanska tiskarna in dr. Stanko Gogala, prof. na drž. učiteljsišču v Ljubljani.

Uprava: Ljubljana, Miklošičeva cesta 5; tel. št. 3030.

Račun pri Poštni hranilnici, podružnici v Ljubljani, št. 10.433 (lastnica računa Leonova družba v Ljubljani).

Odgovornost pred oblastjo: Prof. dr. Fabijan za uredništvo, ravnatelj Karel Čeč za Jugoslovansko tiskarno.

Ponatiskovanje razprav je dovoljeno samo s privolitvijo uredništva in z navedbo vira.

Vse naročnike prosimo, naj redno plačujejo naročnino. »Čas« nima nikakih fondov, ampak je bitno odvisen od naročnine. Čim bolj bo plačevanje urejeno, tem več bo časopis lahko nudil čitateljem.

Pridobivajte nove naročnike! Prihodnja, dvojna (7./8.) številka »Časa«, za april in maj, izide 15. aprila.

Uredništvo in uprava »Časa«.

Krščanski življenjski nazor.

Dr. Stanko Gogala.

Prečudno je, da je vsebina krščanstva celo za sodobnega krščanskega človeka večkrat le preveč samo ideologija, samo skupina nauk in zapovedi, samo svetovni nazor, ki na svoj način razlaga smisel sveta in človeka. Vsakdo je prišel enkrat do te stopnje svojega osebne duhovnega razvoja, katero je imel takrat mogoče za zelo vzvišeno in za filozofsko ter idejno zelo poglobljeno. Mnogi pa so ostali še naprej na tej svetovno nazorni stopnji in se jim zdi za izobraženega krščanskega človeka najprimerneje in tudi najsodobneje, če je predvsem idejno prepričan član svoje konfesije. Gotovo je tudi danes zelo ostra in napeta ideološka borba med različnimi svetovnimi nazori, tako predvsem med krščansko in materialistično miselnostjo. Verska nevednost je velika, prav tako nastopajo zelo nepadalno različne zmote. Vendar je za naš čas bolj značilno in potrebno, da prehajamo iz ideologij k delu, k praktičnemu izvrševanju idejnega programa. Nesodobno in za dobo stvarnega gledanja zelo neprimerno je, če bi se izživljali pretežno v logičnih in besednih debatah ter pregovarjanjih o pravilnosti ene ali druge ideologije. Zdi se mi, da so pripadniki drugačnih ideologij začeli uporabljati v boju s krščanstvom tudi zelo premišljeno sredstvo, da delajo težave in preglavice z ideološkimi borbami, dočim sami med tem tudi praktično intenzivno delajo. Kristjani smo na praktično delo za ostvarjanje nauka in zapovedi v življenju močno pozabili, ker smo se veselili dejstva, da imamo polno in vso resnico ter da se nam ni treba bati nikakršnega nasprotnika, ker bo vsak pameten in razumen človek sam spoznal, kje je rešitev iz stisk in težav. Nasprotniki so si svoje delo pametno razdelili in se jim zdi danes manj važna ideološka borba, kot pa praktično pridobivanje in izrabljanje časa ter razmer, v katerih bi hoteli pokazati realiziran svoj načrt in svojo ideologijo. Mogoče je to posledica njihove zelo realistične usmerjenosti, ki je izraz dobe in potreb sedanjega časa, mogoče pa je tudi posledica materialistične miselnosti dialektičnega materializma. Kristjani pa smo zaradi svoje idealistične ideologije postali in ostali tudi življenjsko vse preveč idealistični in premalo znamo gledati ter ocenjevati čas in razmere povsem stvarno in konkretno. Dozdeva se nam celo, da bi prevzeli

metodo dela naših nasprotnikov, če bi se z vsem zanosom in z vso resno voljo vrgli v praktično delo in če bi se lotili predvsem praktičnih in podrobnih nalog študija našega časa, našega človeka in njegovih težav. V idealizmu krščanske ideologije, v idejah krščanske miselnosti in v verovanju naukov in zapovedi se nam zdi podrobno sociološko in narodno gospodarsko delo ter prizadevanje nekaj, kar bo itak s a m o p o s e b i sledilo idejnim spoznanjem ter ugotovitvam. Zato je tako delo samo po sebi skoraj nepotrebno, ker bi se ustavljali pri nečem postranskem in sekundarnem, mesto da bi sprejeli in razčistili glavno in primarno vprašanje — nauk. Tako čudni smo včasih, da pričakujemo rešitev praktičnih življenjskih vprašanj, socialnih, moralnih, narodnostnih, gospodarskih itd. od čistih znanstvenih in teoretičnih ugotovitev, kaj je resnica in kaj je pravilno. Kljub temu, da sicer ne sledimo Platonu in njegovemu načinu spoznavanja, smo vendar zelo daleč od Aristotelovega realizma in od njegovega življenjskega gledanja ter se radi utapljamo v svet veljavnih idej, ki naj bi same po sebi rešile svet in človeka. Mnogo premalo uvažujemo, da je tudi veljavnost ideje nekaj abstraktnega in da se nauki ali dolžnosti, ki so samo teoretično spoznane in formulirane, ne izpremene same po sebi v življenje. Mnogo premalo vemo, da je svetovni n a z o r res podlaga za življenjski nazor, da pa se vendar mora svetovni nazor uveljaviti v življenju po življenjskem nazoru posameznega živega človeka.

Krščanski človek našega časa premalo upošteva, da je moč krščanstva v idejah in v božjih naukih, ki potegnejo človeka iz njegove animaličnosti k pravemu duhovnemu življenju, res velika, da pa je vendar popolna moč krščanstva v dejanjih in v življenju. Sodobnemu kristjanu primanjkuje večkrat življenjskega nazora in se preveč izživlja ter včasih mogoče celo zakriva v svoj krščanski svetovni nazor. Slednji je namreč zgolj teoretičen način razlaganja celokupnosti sveta in življenja z vidika krščanskih idej in verovanja v osebnega Boga, dočim je življenjski nazor način živega človekovega odnosa do celokupnosti sveta, življenja in človeka, odnos, ki je praktičen, vsakdanji, dejanski in ki v dejanjih izžareva polnost krščanskega prepričanja. Tudi sodobni kristjani morajo vedeti, da je duh tisti, ki oživlja, in da je vsako udejstvovanje brez duha, katerega človek doživlja in ki naj šele osmisli delovanje in naj mu da ali pečat zaslužnosti ali pa krivdo greha, prazno in neosebno, samo objektivno in šablonsko. Tu je zakoreninjeno dejstvo, da se dve objektivno enaki dejanji lahko bistveno razlikujeta po notranjem smislu in namenu, ker je eno dejanje zgolj gesta, ki sledi ali navadi ali pritisku od zunaj, dočim je drugo dejanje mogoče res osebno in polno odgovornosti, ker je polno duha, ki ga je posamezni človek položil v dejanje. To je za

našo zmehanizirano dobo, ki zahteva samo dejanja in se večkrat zadovoljuje z zunanjo moralno pravilnostjo dejanja, gotovo zelo važno spoznanje, čeprav je silno staro. Vendar je naša doba in njen človek tudi toliko realističen, da se ne zadovolji samo z duhom, s spoznanjem, z ugotavljanjem in z dobro voljo, temveč hoče praktičnih dokazov in znakov za duha, ki ga baje nosi posamezni človek v sebi in v svojem prepričanju. Naša doba hoče dejanj, seveda dejanj, ki bodo res doživeta in osebna ter bodo izvirala iz živega in polnega duha svetovnega nazora. To je smisel zahteve, da naj prevladuje danes krščanski življenjski nazor in da naj stopi v ostro borbo z drugačnimi svetovnimi in življenjskimi nazori. Ta zahteva se opira tudi na to, da krščanski svetovni nazor ne bo izgubil nič na svoji idealistični obliki in na svojem idealističnem bistvu, če se bo približal resničnemu življenju, kajti stvar idealizma je le stvar priznavanja posebnega duhovnega sveta poleg materije in priznanje posebne človeške strukture, ki je sprejemljiva za idealni svet in se oblikuje ob spoznavanju idej in najvišjih idealov moralnega, socialnega in religioznega življenja. Ves ta idealizem ostane ohranjen, čeprav se krščanstvo loti docela praktičnih, življenjskih vprašanj in pokaže svojo notranjo moč in aktualnost tudi v tej smeri. Vsakdo ve, da je ideja v vsej čistosti življenjsko neizvršljiva in da se vsako dejanje samo približa spoznani in hoteni ideji. Toda to ne škoduje ideji toliko, kot če se odtujaže pristnemu življenju samo zato, da bi ostala v čistosti in polni veljavnosti svojega idejnega bista.

Naj bi bilo res, da danes ni kristjanov, ki bi bili teoretični in idejni apostoli krščanstva, pa bi jim manjkalo bogatega osebnega življenja ter živega osmiseljevanja krščanskih dejanj in življenja. Vendar moramo po svojem spoznanju ugotoviti, da med nami še močno ali pa da zopet znova prevladuje prepričanje, da je treba idejne jasnosti in krščanske izdelanosti, pri čemer pa lahko upada pogum, da bi živel kdo svoje bogato osebno religiozno življenje in bi hotel spraviti svojega doživetega religioznega duha tudi v realno življenje. In vendar je Kristus rekel, da bodo njegove učence poznali po njihovih delih. Kristus ni izbral za učence samo učenih teoretikov in poduhovljenih kulturnih ljudi, temveč preproste in zato res notranje verne ljudi, ki niso razlikovali prepričanja od življenja po njem. Kolikor pa so bili Kristusovi učenci tudi kulturno in teoretično zelo sposobni ljudje, Pavel in Janez, toliko jih teorija ni odtujila življenju, temveč jim je na poglobljen način pokazala kulturno poslanstvo krščanstva v življenju, v dušah posameznega človeka in v medsebojnem vsakdanjem življenjskem udejstvovanju.

Tako hoče Kristus tudi danes od svojih učencev razen bogatega osebnega življenja in polnega pristnega krščanskega duha še prvotno

krščansko dejavnost, hoče njegov osebni krščanski aktivizem, ki naj na zunaj izpriča življenjsko upravičenost Kristusovega nauka. Naj ne misli kdo, da pretiravamo pri poudarjanju živega in življenjskega krščanstva, češ da ne vidimo in nočemo videti ogromnega dela, ki so ga izvršili kristjani vprav v službi svoje religije na obče kulturnem, humanitarnem, socialnem, narodnem, tudi na političnem, na zasebno-družinskem področju itd. Vse to vemo in priznamo; prav to pa jemljemo kot izhodišče za svojo zahtevo, ki se glasi mnogo splošneje in zadene sodobnega kristjana sploh in še prav posebej sodobno krščansko mladino: ne dajmo, da bi bilo vse veliko krščansko delo usmiljenja in dobrote, ljubezni in skrbi, pravičnosti in razumevanja, vzgajanja in kulturnega ustvarjanja samo delo nekaterih zelo redkih posameznikov, ki so res »alter Christus«. Mi vsi moramo postati tudi na zunaj »alter Christus«, ustvarjalci božjega kraljestva na zemlji, uresničevalci življenjskega sistema po Kristusovih naukih in izvrševalci njegove svete volje. Res je premalo, če je naše osebno religiozno življenje v skladu z zahtevami Cerkve, to je seveda minimum, in zelo nekrščansko je, da se celo posmehujemo ljudem, ki polni kulturnega in krščanskega duha iščejo nove življenjske oblike, ki bi bile časovno primerne, pa vendar polne krščanskega duha in bi tako pokazale življenjsko plodnost krščanstva v našem času. Za vse kristjane je prišel zopet čas, da nastopijo življenjsko pot prvotnih kristjanov, ki so dobro vedeli, kaj pomenita dve edini in največji božji zapovedi, ona o ljubezni do Boga in ona o ljubezni do bližnjega. Kristjani so vedeli, da ti zapovedi nista samo program krščanstva, v katerem je na najlepši in najpopolnejši način teoretično rešeno gospodarsko in socialno vprašanje, odnos med človekom in človekom, ki naj bi bila v Kristusu ljubeča se brata. Vedeli so, da je dal Kristus ljudem svoje zapovedi zato, da bo praktično in dejansko med ljudmi tako, kakor se spodobi za otroke božje in za dediče božjega kraljestva, ki so vsi ustvarjeni po božji podobi. V današnjem času pač ne gre za to, kakšno bi bilo z vidika krščanskih zapovedi in naukov lahko praktično življenje na svetu in kakšno naj bi bilo, temveč gre za važnejše vprašanje, ali bo in kdaj bo tako. Tu se začneja odgovornost in delo sodobnih kristjanov, ki ne smemo dopustiti, da bi nas kdo izčrpal v teoretični in idejni borbi, dočim bi sam po svoji ideologiji delal; pokazati moramo dejansko moč krščanskih idej in načel, ki morajo stopiti iz idejne brezčasnosti in apriorne ter splošne veljavnosti v enkratno življenjsko obliko in morajo dobiti svoj dejanski smisel v enkratnem izvršenem dejanju, ki postane odraz načelne veljavnosti. Pri krščanstvu ne gre za vprašanje možnosti, temveč za nujnost življenjske istinitosti, ne gre le za idejno polnost in bogastvo, temveč za življenjsko izvrše-

nost in za resničnost primernege dejanja. V tem smislu torej terjamo od sodobnega kristjana in še posebej od katoliške mladine, da stopi iz svojega zelo določenega in jasnega krščanskega svetovnega nazora, iz katerega rada sodi na levo in desno, in da naj se dokoplje tudi do krščanskega življenjskega nazora, t. j. do volje in moči, da bo stopilo krščanstvo zopet v življenje vsakega posameznega krščanskega človeka in da bo postalo življenjski sistem, ki se bo v življenju boril in izpodrival vpliv zmotnih sistemov. Znova poudarjam, da ne gre samo za krščanstvo kot za določeno religijo, za krščanstvo kot Kristusov nauk in njegovo sporočilo ter testament, za krščanstvo kot filozofski in religiozni sistem, za nauk cerkvenih očetov ter za nauk Cerkve, temveč gre za docela konkretno in življenjsko obliko krščanstva, ki se kaže v medsebojnem odnosu ljudi, med starši ter otroci, med brati in sestrami, med fantom in dekletom, med možem in ženo, med kupcem in trgovcem, v poslovnem in gospodarskem življenju sploh, v političnem in meddržavnem življenju, v kulturnem izživljanju in ustvarjanju, med učiteljem in učencem, v medsebojnem zaupanju in spoštovanju, v medsebojnem ocenjevanju in priznavanju, v laži in resničnosti, v dobroti in ljubezni, v pravičnosti in usmiljenju, v zlorabi in sovraštvu, v podcenjevanju in izrabljanju, v medsebojni pomoči in v vživetju v potrebe sočloveka, v uživanju lepote in umetnosti, v doživetju prirode in človeka, v razmerju moči in nasilja, v demokratičnosti in v absolutizmu itd. Mislim, da je jasno, na kakšno borbo krščanstva torej mislim in da je ta borba res mnogo težja, da ima mnogo več življenjskih oblik, na katere naleti človek v svojem vsakdanjem življenju, kot pa velja to za borbo in za zmagovitost idejnega krščanstva kot formulirane religije. Pri življenjski borbi krščanstva z ostalimi življenjskimi sistemi stopi v borbo vsak posamezni človek in pri vsakem naj se pokaže, ali je kristjan. Ne bori se samo ideologija z ideologijo oziroma z nasprotnimi življenjskimi oblikami in z idejnimi nasprotniki, temveč bori se živ človek in njegovo življenje proti živemu človeku in proti njegovemu življenjskemu načinu ter proti njegovi življenjski miselnosti. Seveda ne ostane v tej borbi samo posameznik proti posamezniku, temveč stopi v akcijo še celotni življenjski sistem proti drugačnemu sistemu, kolikor sta si pač mogla priboriti življenjski pomen in uvaževanje. Tako nastopa vedno borec proti borcu v določenem sistemu kot življenjskem okviru in ozadju, ki ga po svoje podpira ali pa mu jemlje vero in moč, kolikor je pač v nekem času priznana moč in življenjska uspešnost tega ali onega sistema.

Čeprav danes mnogi tožijo, da je zaupanje v življenjsko uspešnost krščanstva zelo padlo, je vendar v vsakem kristjanu vera v življenjsko aktualnost krščanske ideologije izven umskega dvoma.

Zgodi se, da včasih naše čustvo zaupanja in vere malo podleže ali da se izpremeni celo v trenutno nevero in nezaupanje. Vendar vemo, da je Kristus z nami do konca sveta in da je zidal svojo Cerkev na skalo. Za življenjsko pomembnost krščanskega sistema nam je treba le več neposrednega, čustvenega in osebnega optimizma, več neposrednega in iz religioznega doživljanja izviraajočega zaupanja, ki bo za trdno vedelo in doživelo, da je v krščanstvu rešitev življenjskih vprašanj. Tudi za zmagovitost krščanskega sistema v življenju je torej nujno potreben globlji in osebnejši krščanski življenjski nazor, ki se ne bo opiral samo na znanje in umsko verovanje, temveč tudi na osebno doživetje ter na močno in osebno hotenje, včasih celo na trmasto odločnost in avtosugestijo. Tudi to zelo važno delo, da bi posameznik in družba priznala krščansko življenjsko aktualnost, temelji torej v krščanskem življenjskem nazoru. V takem priznanju pa dobi posameznik za svojo osebno borbo za krščanske ideje in življenjske norme zelo dobrodošlo oporo, ki veča in krepi tudi njegov življenjski nazor.

Krščanski svetovni nazor sega v dve smeri, čeprav imata obe svoj neposredni izvor v posameznem človeku. Prva smer je izdelanost in krščanska dejavnost človeka samega. Gotovo sega človek s svojimi odločitvami in dejanji, s svojimi odnosi do sočloveka in do družbe nujno tudi v svet izven sebe. Vendar gre v tej smeri zaenkrat samo za zahtevo, da so njegova dejanja res krščanska, da je sam prepojen s krščanskim duhom in da imajo njegove odločitve in vsa njegova življenjska dejavnost tudi močno in osebno ozadje v bogatem doživljanju in spoznanju. V tem smislu bi bil krščanski življenjski nazor tudi teoretično ali recimo rajši duhovno in kulturno utemeljen, tako da se oba nazora, svetovni in življenjski, med seboj tako dopolnjujeta; življenjski nazor ne stoji osamljen in pri takem sodobnem krščanskem človeku ne bomo našli samo zunanjih kretenj in vehementnih zamahljajev, ki bi hoteli imeti takojšen uspeh, pa bi bili bolj udarci v prazno in bi reakcija nikakor ne bila primerna akciji in uporabljeni energiji. Zato od človeka s krščanskim življenjskim nazorom ne pričakujemo velikih načrtov, bahavih besed in navideznih dejanj, temveč hočemo dejanj, ki so zakoreninjena v vsej polnosti religiozne kulture in neposredno ter osebno doživete religije. Krščanstvo za takega človeka ni le zgodovinska resnica, ni teorija in nauk, ni sistematično izdelana doktrina, ni apologija naukov in zahtev, ni sistem načel in idej, temveč je resnično doživeti duh Kristusovega nauka, ki je postal v živem in enkratnem človeku tudi sam živ in del religioznega izživljanja. To je oni krščanski nazor, zaradi katerega postaja človek res podoba Boga, pa ne samo zato, ker je po njegovi podobi ustvarjen, temveč zato, ker je nekaj božjega prišlo v njegovo

osebno življenje, ker se je nekaj živo božjega polastilo njegove duše in ker je postal res kristjan, Kristusov učenec in spoznavalec v mišljenju in življenju. Toda biti učenec in spoznavalec ne pomeni le pasivnosti in sprejemanja, temveč pomeni odsev one dejavnosti, kot jo najdemo v veliki meri pri svetnikih, ki so v polni meri zazlužili to ime. Biti kristjan torej res pomeni, da nekdo kot kristjan doživlja in da ima krščanski življenjski nazor.

Uvaževanja vredno je pri tem samo še to, da postane kljub vsej objektivnosti Kristusovega nauka in nauka njegove Cerkve krščanski duh individualna last posameznega človeka in da dobi odtenke in svojevrstnosti, barvitost in določenost njegovega spoznanja in doživetja, njegovega značaja in celotne osebnostne strukture. To pa ni slabost, temveč je za krščanski življenjski nazor celo nujno, kajti sicer bi ne postala človek in krščanski duh eno v živem kristjanu; nastala bi bolj ali manj samo obča šablona in ta ni živa ali pa vsaj premalo živa, da bi se danes izkazala v življenju posameznika in nakazala take posebnosti, ki so prikupne tudi drugim in po katerih pridejo oni v kontakt z živim krščanskim duhom. Krščanski svetovni nazor je eden in samo splošno pojmovan, krščanskih življenjskih nazorov pa mora biti toliko, kolikor je živih kristjanov in vsak sme biti v vsej objektivni resničnosti tudi osebno poln in enkratno, ker mu šele to daje osebno toplino in prepričevalno moč za sočloveka. Krščanski življenjski nazor zahteva najprej prepojenost človekove osebnosti s krščanskim duhom in obratno, ker bi hoteli za naš čas dobiti zopet polnih in osebno živih ter iz krščanskega duha dejavnih kristjanov.

To je notranja smer krščanskega življenjskega nazora, ki mora ostati vedno na delu, da se naše zunanje delovanje ne poplitvi in če naj ne postane mehanično, naučeno in zato zgolj formalistično. Druga smer tega življenjskega nazora sega prav neposredno k zunanjemu in javnemu udejstvovanju. V tej smeri ne gre več za hotenje in za dejanja posameznega človeka, temveč za življenjski sistem krščanstva, ki dopušča in podpira ter pospešuje docela krščansko kulturno življenje vsem posameznikom. Krščanski življenjski nazor ne more razumeti, kako da prevladujejo na svetu drugi in krščanstvu nasprotni sistemi, ki hrome in otežujejo krščansko udejstvovanje tudi onim, ki bi to iz sebe hoteli in morali. Zato gre novo prizadevanje v to smer, da bi tudi kristjani uveljavili svoj življenjski sistem, da bi ga uresničili v vseh življenjskih in kulturnih področjih, da bi se delo kristjanov z močnim krščanskim življenjskim nazorom združilo in ustvarilo s skupnimi močmi in s podporo vseh vplivnejših, kulturnejših in gospodarsko ter socialno odločilnih kristjanov tudi krščan-

ski sistem v politiki, v gospodarstvu, v moralnem in socialnem življenju, v umetnosti, znanosti itd. To ne pomeni nič drugega, kot da prihajajo kristjani do zavesti svoje kolektivne moči in da hočejo s to skupno silo, ki bi postala življenjsko ustvarjajoča, podpreti težnje in hotenja posameznih, socialno in gospodarsko ter politično manj pomembnih in manj odločilnih ljudi. V tem smislu se pojavlja zamisel o pozitivnem gospodarskem in socialnem delu krščanstva, ki naj bi prevzelo življenjsko iniciativo in bi postavilo svojo življenjsko rešitev in svoj življenjski sistem. Pri tem sistemu bi seveda ne šlo samo za idealno zahtevo ljubezni, pravičnosti in medsebojne pomoči, temveč bi prišla do izraza tudi konkretna, življenjska dela iz ljubezni, resnična pravica revežev in zatiranih in živa ter realizirana pomoč vsem in vsakomur. V tej zahtevi krščanskega življenjskega nazora se zato združujejo krščanske idealne zahteve z normaliziranimi in sankcioniranimi, javno izraženimi in docela konkretnimi zahtevami, ki bi po vesti in po pravu vezale vsakoogar. V tej zahtevi je vsa konkretnost in realnost sodobnega krščanstva, ki noče več samo tega, kar naj bi bilo, temveč hoče nekaj konkretnega, živega in realnega. To je smisel različnih aktivizmov, pa naj bodo gospodarski, socialni ali politični, in ki bodo prav tako propadli, če sodobni kristjani ne bomo imeli moči in volje, da jih izvedemo z določenim konkretnim programom tudi v življenju in če ne bomo znali tako zbrati svojih moči, da bomo temu programu preskrbeli tudi življenjsko sankcijo. To je edina pot iz idealizma krščanskega svetovnega nazora k realizmu krščanskega življenjskega nazora. Vsi drugi delajo; nam pa je delo za božje kraljestvo tudi na tem svetu stvar religioznega doživetja in stvar pedagoškega ter vzgojnega vplivanja na sočloveka, kateremu bi dali v krščanskem življenjskem sistemu veliko večjo možnost za udejstvovanje po zahtevah krščanstva in večjo vero ter optimizem v življenjski pomen krščanskih idej in zahtev.

Prva smer krščanskega življenjskega nazora pomeni torej posvetitev posameznega človeka, ki naj postane tudi življenjsko in kulturno tvoren. Druga smer tega nazora pa nalaga Katoliški akciji eno najvažnejših, čeprav tudi najtežjih življenjskih nalog, ki gre izven posameznika in naj pripravlja pot za njegovo podrobno krščansko delo. Ta naloga Katoliške akcije je socialna, kar pomeni, da se more izvršiti samo tedaj, če se posreči zbrati zelo veliko vplivnih in odločnih krščanskih ljudi, ki bodo z vso notranjo kulturalnostjo, z vso uvidevnostjo in z vsem pravičnim ocenjevanjem na vse strani, brez vsakršne samo zunanje sile začeli v življenju izvajati krščanski program in sistem. To ni samo delo organizacije, to je delo od posameznika do posameznika in še to zelo fino delo pridobivanja,

idejnega bogatenja in vzbujanja vere ter življenjskega optimizma. Če bi se tako delo posrečilo, predolgo čakati več ni mogoče, potem bi dobil povprečni kristjan pogum, da bi ostal kristjan tudi v docela življenjskih in kulturnih zadevah in bi mu dali tudi drugi pravico, da je vedno najprej in samo kristjan. Zato sem prepričan, da bi moralo iti delo Katoliške akcije predvsem v to življenjsko smer in da bi se morali dokopati do življenjskega, konkretnega krščanskega programa, ki bi ga morali znati uveljaviti kot krščanski življenjski sistem. To bi bilo seveda delo vseobče, s v e t o v n e K a t o l i š k e a k c i j e, toda podrobno delo mora biti izvršeno povsod in tudi pri nas.

Naše državne finance.

Drago Potočnik.

(Konec.)

Osební in materialní izdatki.

Osební izdatki igrajo v našem državnem proračunu najvažnejšo vlogo. Več ko polovica izdatkov odpada na prejemke uslužbencev, pri čemer je še pomisliti, da so ti izdatki težko znižljivi. Vsa dosedanja znižanja prejemkov uslužbencev (leta 1931, 1932, 1934 in 1935) niso mogla preprečiti nadaljnega visokega zneska za osebne izdatke. Osební izdatki so se nadalje morali izvrševati skoro 100%, dočim je bilo znižanje materialnih izdatkov lažje, toda radi tega je bila materialna škoda tudi velika. Krčenje materialnih izdatkov je imelo zelo neljube posledice, ki jih čutimo še danes v državnih izdatkih, ker moramo za obnovo objektov žrtvovati znatno večje vsote izdatkov, kakor smo jih prihranili v prejšnjih letih. Tudi prihajajo materialni izdatki v korist vsemu gospodarskemu življenju, ker se da pri njih najbolje izvajati državna konjunktorna politika. Naslednja tabela nam kaže gibanje osebnih izdatkov v zadnjih letih (v milij. din):

	drž. uprava		podjetja	
	proračun	dejanski izd.	proračun	dejanski izd.
1930—1931	4.205.4	3.854.2	535.3	499.64
1931—1932	4.301.9	4.015.6	564.7	540.2
1932—1933	3.632.7	3.670.3	502.7	488.54
1933—1934	3.563.94	3.724.1	496.2	475.36
1934—1935	3.755.34	3.778.6	510.2	467.7
1935—1936	3.819.3	3.777.44	508.56	461.5
1936—1937	5.170.06	4.167.8	—	—

Za leto 1936—1937 so izkazani izdatki skupno za podjetja in splošno državno upravo. Če prilagodimo sestavo prejšnjih let sestavi proračuna za 1936—1937, dobimo naslednjo sliko državnih proračunskih in dejanskih osebnih izdatkov:

	osebni izdatki		
	proračun	dejanski izdatki	v % proračuna
1930—1931	4.740.7	4.353.8	91.83%
1931—1932	4.866.6	4.555.8	93.61%
1932—1933	4.135.4	4.158.7	100.56%

	osebni izdatki		
	proračun	dejanski izdatki v	% proračuna
1933—1934	4.060.1	4.199.5	103.44%
1934—1935	4.265.5	4.246.3	99.55%
1935—1936	4.327.9	4.238.9	97.94%
1936—1937	4.170.1	4.167.8	99.94%

Z letom 1931—1932 je proračun osebnih izdatkov dosegel maksimum. Toda v teku tega leta se je pokazal tako velik primanjkljaj v dohodkih, da je prišlo dne 31. avgusta 1931 do znatnega znižanja proračuna, kateremu je sledilo dne 1. oktobra znižanje uradniških prejemkov, dekretirano z uredbo od 19. in zakonom od 20. septembra, katerim pa so sledile še nadaljnje uredbe. Nadaljnja znižanja so sledila z uredbo od 12. marca 1932, kar pa se je poznalo šele v proračunu za 1932—1933. Toda proračunsko znižanje dohodkov je šlo tako daleč, da proračunski krediti niso zadostovali niti za osebne izdatke in so morali biti z virmani pritegnjeni proračunski krediti, namenjeni za materialne izdatke, tudi za osebne izdatke. V naslednjih treh letih 1934—1937 so bili dejanski osebni izdatki le malenkostno nižji od proračunske vsote. Posebej pa je še omeniti, da vsota zgoraj izkazanih osebnih izdatkov ne obsega tudi osebnih izdatkov pri upravi državnih železnic, kjer so nekateri osebni izdatki izkazani med materialnimi. Teh je bilo n. pr. v proračunu za 1936—1937 755.9 milij., dejansko izdanih pa 749.3 milij. din. Če bi še te izdatke prišteli osebnim izdatkom, bi bil delež osebnih izdatkov znatno večji v primeri z vsemi državnimi izdatki.

V proračunu za 1937—1938 so znašali osebni izdatki 5.088.0 milij., v predložu za 1938—1939 pa 5.497.2 milij. din.

Za presojo osebnih izdatkov navajamo tudi število drž. uslužbencev, upokojencev in invalidov v posameznih letih. Do leta 1931—1932 smo se poslužili Statističnega letopisa 1929—1932, za naslednja leta pa pregleda drž. uslužbencev, upokojencev, invalidov ter osebnih materialnih izdatkov, kakor ga izdaja vsako leto finančno ministrstvo. Zadnji je izšel za 1937—1938.

	drž. usl.	drž. usl. pri banovinah	upokojenci	invalidi
1929—1930	128.879			
1930—1931	139.518			
1931—1932	151.471			
1932—1933	197.056	41.786		
1933—1934	207.130	43.685	60.402 ⁽¹⁾	70.788 ⁽¹⁾
1934—1935	205.119	44.421	62.093	69.340
1935—1936	208.277	44.446	64.236 ⁽²⁾	70.142 ⁽²⁾
1936—1937	212.634	47.278	65.631 ⁽⁴⁾	69.827 ⁽⁴⁾
1937—1938	208.752	49.571	67.214 ⁽⁵⁾	68.003 ⁽⁵⁾
1938—1939	215.751	?	?	?

Največji prirastek izkazuje število vseh državnih uslužbencev od leta 1932—1933 na 1933—1934, tedaj je naraslo število drž. uslužbencev po drž. proračunu za 10.086, istočasno pa je naraslo število drž. uslužbencev pri banskih upravah tudi po drž. proračunu za 1.899. Primerjava leta 1932—1933 z letom 1937—1938 kaže, da je bilo skupno drž. uslužbencev leta 1932—1933 238.842, leta 1937—1938 pa 258.323 in da se je v teh letih skupno število uslužbencev povečalo za 19.481. Od 1933—1934 dalje se je povečalo število upokojencev za 6812.

⁽¹⁾ Stanje dne 1. julija 1933, ⁽²⁾ 1. oktobra 1935, ⁽³⁾ 1. julija 1935, ⁽⁴⁾ 1. julija 1936, ⁽⁵⁾ 1. julija 1937.

Pri banskih upravah je bilo po ban. proračunih uslužbencev leta 1932—1933 10.556, leta 1937—1938 pa 22.279, od česar odpade 9.009 na uslužbenca pri ljudskih šolah, ki so bili prej izkazani v občinskih in mestnih proračunih.

Večji del državnih izdatkov tvorijo materialni izdatki. Pri teh so bile kompresije največje, kar kaže naslednja tabela proračunskih in dejanskih izdatkov ter odstotek dejanskih izdatkov v primeri s proračunskimi. Za leta 1930—1931 do 1935—1936 smo vzeli skupno materialne izdatke splošne državne uprave in podjetij, da se dajo tako ti podatki primerjati s številkami za naslednja leta (v milij. din):

	proračun	dejansko izd. v %	proračuna
1930—1931	8.064.6	7.333.4	90.3 %
1931—1932	7.686.8	6.077.1	79.10%
1932—1933	6.575.2	5.120.9	77.89%
1933—1934	5.706.55	4.768.5	83.56%
1934—1935	5.258.8	4.435.14	84.32%
1935—1936	5.300.8	4.657.26	87.86%
1936—1937	5.502.14	5.141.5	93.45%
1937—1938	5.822.0	—	—
1938—1939	6.682.8	—	—

Niti v letih, ko so bile državne finance bolje urejene, ni odstotek izvršenih materialnih izdatkov presegal 90%, v letih krize pa je ostala skoraj četrtina proračunskih materialnih izdatkov neizvršena. Najslabše je bilo stanje leta 1932, od tedaj naprej pa se stalno izboljšuje. Tako je odstotek izvršenih materialnih izdatkov narastel v letu 1936—1937 že na 93.5%, kar je izredno razveseljivo dejstvo. Kljub velikemu zvišanju še ne presega pri materialnih izdatkih proračun za 1938—1939 višine iz leta 1930—1931, ko so bili materialni izdatki proračunani na nad 8 milijard dinarjev. Upoštevati je treba, da je med tem država velik del izdatkov, ki jih je prej izvrševala po proračunu, prenesla v druge račune in da zato tudi še niso mogli materialni izdatki doseči proračunske vsote iz let pred krizo.

S temi pregledi pa še nismo izčrpali vseh tokov, po katerih se zbirajo in odtekajo državni dohodki. Poleg proračunskih dohodkov, oz. izdatkov ter računa obratne glavnice državne blagajne je treba namreč upoštevati še razne sklade, ki se nahajajo pri raznih ministrstvih ter izkazujejo vsako leto na stotine milij. dinarjev prometa. Žal navaja pri teh skladih zaključni račun za vsak sklad samo sumarične številke dohodkov in izdatkov ter začetno in končno stanje. Tudi ni označeno, kje se nahajajo aktiva teh skladov, kar je tudi grajala glavna kontrola. Za našo razpravo navajamo še naslednje podatke o gibanju vseh skladov (bilo jih je po zaključnem računu za 1930—1931 66 pri raznih ministrstvih in 18 raznih, za 1936—1937 pa je izkazanih 67 skladov pri ministrstvih in 6 raznih drugih skladov).

	dohodki milij. din	izdatki milij. din	končno stanje milij. din
1930—1931	267.3	150.9	792.6
1931—1932	207.2	239.87	690.04
1932—1933	490.04	472.76	772.8
1933—1934	181.7	226.86	744.0
1934—1935	179.0	150.3	773.3
1935—1936	172.95	154.1	797.7
1936—1937	164.7	143.4	822.6

Končna stanja se pri nekaterih skladih ne ujemajo pri prenosu v naslednjem letu, od tod tudi razlika. Razlika je tudi v tem, da so bili v teku let nekateri skladi ukinjeni, drugi pa zopet šele osnovani. Tako je bil n. pr. leta 1936—1937 osnovan pokojninski sklad stalnih monopolskih delavcev, sklad za izdelavo obrazcev in izdajanje nagrad in podpor v prometnem ministrstvu, sklad za pospeševanje ribarstva v kmetijskem ministrstvu, na novo je prišel zraven v pregled tudi sklad za preglede kreditnih zadrug itd. V informacijo navajamo še stanje najvažnejših skladov po stanju dne 31. marca 1937:

Pravosodno ministrstvo: sklad za zgradbo kazenskih in sličnih zavodov 37.6 milij. din, sklad za izvršitev zakona o narodnem priznanju itd. 5.65 milij. din; finančno ministrstvo: sklad dohodkov od eksekutivnih stroškov in prodaje uradnih obrazcev 13.0, sklad finančne kontrole 5.7, sklad za izdelavo vstopnic in ostalih taksnih obrazcev kakor tudi za nočno taksno revizijo 7.33, sklad finančne straže 9.9, splošni tlakovalni sklad 74.4, posebni tlakovalni sklad 86.13; pri monopolski upravi: sklad za zavarovanje proti požaru 38.57, sklad za izplačilo glavnice posojila 22.0 milij. dolarjev 95.4, sklad za pospeševanje izvoza tobaka 27.66, pokojninski sklad stalnih monopolskih delavcev 24.23; vojnno ministrstvo: sklad pok. Ljube Kršmanoviča »Srbski vojski« 8.76, ekonomski sklad 14.5; prometno ministrstvo: sklad za obnovo stalne glavnice 136.1, pomorski ubožni sklad v Splitu 6.36, sklad za amortizacijo plovnega parka drž. rečne plovbe 6.22; kmetijsko ministrstvo: kolonizacijski sklad 5.78, rezervni sklad drž. razredne loterije 28.25, sklad za amortizacijo nepremičnin drž. razredne loterije 6.64; ministrstvo za gozdove in rudnike: pogodovalni sklad 6.4; ministrstvo socialne politike in narodnega zdravja: sklad za podpore pri zgradbi stanovanj za drž. uradnike 20.3, narodni invalidski sklad za zgradbo invalidskega doma 16.96, narodni invalidski sklad 75.7 milij. din. Končno je še sklad za zgradbo stanovanjskih hiš na področju ljubljanskega železniškega ravnateljstva v znesku 12.2 milij. din.

Državni dohodki.

Zaključni računi nam dajejo tudi natančno sliko drž. dohodkov v skupini neposrednih davkov. Ker je novi zakon o neposrednih davkih stopil v veljavo dne 1. januarja 1929, je koristno, če navedemo vse podatke o donosu neposrednih davkov od leta 1929 dalje. Posamezne skupine davkov izkazujejo naslednje donose (v milij. dinarjev):

	zemlja- rina	zgrada- rina	pridob- nina	rent- nina	družb. davek	uslužb. davek	obresti	samski davek
1929—1930	823.7	247.1	382.8	56.9	124.0	320.0	41.0	
1930—1931	661.95	171.57	296.6	55.7	301.85	274.65	33.86	
1931—1932	479.6	191.3	214.8	60.2	126.35	278.4	23.86	3.35
1932—1933	431.5	255.4	220.76	43.64	107.86	260.2	31.4	2.5
1933—1934	498.4	296.8	257.84	62.6	122.9	244.9	37.94	1.9
1934—1935	441.0	288.1	306.75	59.7	158.0	256.3	21.84	1.8
1935—1936	398.3	271.0	287.74	53.34	154.8	252.9	17.9	2.04
1936—1937	434.0	275.6	298.66	44.6	179.15	252.34	23.64	1.7
1937—1938	460.0	280.0	310.0	40.0	190.0	232.0	20.0	2.0
1938—1939	460.0	330.0	325.0	45.0	230.0	270.0	24.0	3.0

Podatki za leti 1937—1938 in 1938—1939 so iz drž. proračuna, dočim so za prejšnja leta podatki po računskih zaključkih. Isto velja tudi za vse naslednje tabele pri dohodkih.

	poslovni promet	vojnica	izr. prisp. k usl. d.	dolgovani davki	vsi neposred. davki
1929—1930	145.3	2.3		249.3	2.392.5
1930—1931	143.04	4.5		150.4	2.094.5
1931—1932	314.15	5.35		87.76	1.785.14
1932—1933	345.1	4.45		89.9	1.792.7
1933—1934	476.0	6.2		98.6	2.104.1
1934—1935	500.5	6.4	43.74	114.4	2.198.6
1935—1936	579.75	5.0	43.2	130.4	2.196.44
1936—1937	678.7	9.35	41.5	150.6	2.389.9
1937—1938	760.0	7.0	78.0	100.0	2.479.0
1938—1939	845.0	7.5	60.0	100.0	2.699.5

Statistika vsebuje med neposrednimi davki tudi davek na poslovni promet, katerega pa moramo po njegovem bistvu smatrati prav za prav za posredni davek in bi ga bilo treba posebej izkazati.

Prvo leto novega davčnega zakona je bilo gospodarsko dobro leto, zato so tudi dohodki neposrednih davkov bili znatni. Že v letu 1930 pa so radi davčnih olajšav in drugih razlogov začeli donosi padati pri skoraj vseh vrstah davkov, narastel je le donos družbenega davka.

V naslednjih letih se je padec donosa nadaljeval, bil pa je kompenziran delno s povišanjem stopenj, delno pa s poostreno davčno prakso. Šele v letu 1935 so bile dane nekatere davčne olajšave, ki so se poznale zlasti pri donosu zemljarine in pridobnine. Leto 1936—1937 je prineslo skoro pri vseh vrstah povečanje z izjemo rentnine, kjer je donos znatneje padel.

Izmed vseh tu navedenih davčnih vrst je stalno izkazoval povečanje donosa davek na poslovni promet. Njegove stopnje so bile stalno zviševane, reforma leta 1931 pa je iz njega naredila vedno važnejši davek. Dočim je še leta 1929—1930 dajala zemljarina eno tretjino vseh neposrednih davkov, je na njeno mesto stopil davek na poslovni promet, ki je postal najdonosnejši. Da je računati še nadalje z vedno večjo donosnostjo tega davka, je razvidno tudi iz tekočega proračuna kakor tudi iz predloga proračuna za 1938—1939.

Druško skupino državnih dohodkov tvorijo posredni davki, to so trošarine, takse in carine. Slika teh dohodkov je bila od leta 1929/1930 dalje naslednja v milij. din:

	trošarine	takse	carine
1929—1930	941.5	1.221.7	1.530.0
1930—1931	910.54	1.196.5	1.479.7
1931—1932	703.66	1.044.7	1.053.7
1932—1933	860.1	949.05	694.3
1933—1934	773.17	893.4	635.3
1934—1935	811.5	985.1	660.4
1935—1936	813.0	985.05	753.1
1936—1937	843.1	1.055.5	832.84
1937—1938	857.5	1.119.0	868.36
1938—1939	922.5	1.230.0	989.0

Carinski dohodki, ki prihajajo pretežno od uvoza, so v zvezi s padcem zunanje trgovine tudi zelo padli, povečevati pa so se začeli z oživitvijo naše zunanje trgovine. Na povečanje teh dohodkov je še posebej vplivalo povišanje carinskega ažija, izvedeno decembra 1936 in prišlo bo še do

znatnejšega povečanja zaradi novega povišanja ažijske v novembru letos. Dohodki trošarin in takse ne izkazujejo tako znatnih fluktuacij, bile pa so tudi tu številne stopnje znižane in uvedene nove takse itd. (med njimi šolska taksa). Šele v zadnjem času dosežajo dejanski dohodki proračunane zneske. Med taksami se izkazuje posebej tudi vozarinska taksa.

Za davki pridejo na vrsto monopoli. Pri monopolih so znašali bruto dohodki in izdatki monopolske uprave ter čisti dohodki (po odbitku izdatkov od brutodohodkov) v milijonih din:

	bruto dohodki	izdatki	čisti dohodki
1930—1931	2.325.3	545.84	1.779.46
1931—1932	2.133.75	515.5	1.618.25
1932—1933	1.894.5	383.5	1.511.0
1933—1934	1.866.15	313.3	1.552.8
1934—1935	1.839.7	302.4	1.537.3
1935—1936	1.911.1	311.4	1.599.7
1936—1937	1.919.2	305.65	1.613.54
1937—1938	1.981.3	308.7	1.672.6
1938—1939	2.069.66	328.6	1.741.04

Monopole lahko še štejemo med fiskalne dohodke, kakor je to storila tudi Zveza narodov, oz. njen oddelek za gospodarska proučevanja v publikaciji »Finances publiques 1928/1935«, zv. 30 za našo državo (izšlo v Ženevi 1936).

Drugo veliko skupino drž. dohodkov pa tvorijo dohodki od gospodarskih podjetij najrazličnejših vrst. Med podjetji so gotovo najvažnejše železnice, ki so sploh največje gospodarsko podjetje v naši državi.

Dohodki oz. izdatki drž. železnic (brez ministrstva za promet) so znašali oz. bili proračunani na milij. din:

	dohodki	izdatki		dohodki	izdatki
1930—1931	2.686.3	2.561.3	1935—1936	2.012.0	1.779.1
1931—1932	2.221.3	2.366.7	1936—1937	2.082.3	1.803.4
1932—1933	1.938.2	2.005.3	1937—1938	2.045.0	1.898.9
1933—1934	1.990.9	1.855.8	1938—1939	2.388.0	2.206.84
1934—1935	1.958.5	1.834.3			

Med dohodki državnih železnic ni posebej upoštevana vozarinska taksa, ki je izkazana pri taksah, med izdatki pa zopet niso vsebovani izdatki za prometno ministrstvo, oz. oddelek za gradbo železnic. Za gradbo železnic je šlo mnogo izdatkov v letu 1930/1931 iz proračuna gradbenega ministrstva, šele od leta 1931/1932 dalje se nahaja oddelek za gradnjo železnic v sklopu prometnega ministrstva. Zato smo v naslednji razpredelnici vnesli dejanske dohodke države kakor tudi proračunane izdatke oddelka za gradnjo železnic.

	vozarinska taksa donos	izdatki oddelka
1930—1931	288.3	
1931—1932	247.5	37.44
1932—1933	207.9	79.76
1933—1934	217.45	100.7
1934—1935	301.3	63.85
1935—1936	302.9	115.6
1936—1937	327.8	120.3
1937—1938	300.0	183.87
1938—1939	340.0	252.2

Z donosi vozarinske takse niso bili kriti samo izdatki za nove gradbe, ampak tudi deficiti državnih železnic, v kolikor so obstojali v letih 1931/1932 in 1932/1933.

Posebno poglavje zavzema rečna plovba naše države, v kolikor se nahaja v drž. rokah in ne v zasebnih. Med važnimi gospodarskimi podjetji države je tudi rečna plovba, katere dohodki, oz. izdatki so znašali:

	dohodki	od tega drž. dot.	izdatki
1930—1931	128.0	10.0	138.6
1931—1932	98.0	—	111.85
1932—1933	80.15	—	121.04
1933—1934	65.6	—	78.3
1934—1935	60.6	—	56.56
1935—1936	53.96	—	65.5
1936—1937	65.1	—	71.0
1937—1938	85.4	—	92.4
1938—1939	87.9	—	94.74

Najbolj stalno pasivno podjetje je državna rečna plovba. Pri tem je še treba upoštevati, da je posebej pod prometnim ministrstvom izkazana Uprava pomorstva in rečnega prometa, posebej pa zopet ravnateljstvo pomorskega prometa.

V nasprotju z rečno plovbo pa daje bolj razveseljivo sliko poštno ministrstvo, ki je bilo do ustanovitve samostojnega ministrstva izkazano v prometnem ministrstvu, še prej pa v gradbenem, kot poštno in brzojavno-telefonska služba (upoštevali nismo tu Poštne hranilnice, ki je bila prej tudi pod gradbenim ministrstvom, odn. je leta 1935 prešla v resor ministrstva za finance).

	dohodki	izdatki	presežek
1930—1931	507.0	401.4	106.5
1931—1932	486.3	385.1	101.2
1932—1933	431.9	334.85	97.07
1933—1934	439.3	327.8	111.46
1934—1935	422.5	317.8	106.64
1935—1936	436.0	318.5	117.5
1936—1937	459.3	365.26	94.06
1937—1938	529.5	379.4	150.1
1938—1939	601.7	418.1	183.6

Zelo donosna sta za državo tudi oba denarna zavoda: Državna hipotekarna banka in Poštna hranilnica, ki sta sedaj oba pod ministrstvom za finance. Pri njih so bili dohodki in izdatki, oz. presežek naslednji:

	Državna hipotekarna banka			Poštna hranilnica		
	dohodki	izdatki	presežek	dohodki	izdatki	presežek
1930—1931	62.05	14.6	47.5	51.35	22.24	29.1
1931—1932	66.6	13.3	53.26	60.3	41.2	19.1
1932—1933	60.76	14.8	46.0	65.3	45.8	19.5
1933—1934	55.37	15.6	39.8	67.05	38.05	29.0
1934—1935	55.0	17.05	37.94	73.36	36.45	36.9
1935—1936	48.46	17.2	31.26	77.26	38.8	38.47
1936—1937	54.0	21.0	33.0	87.55	13.9	73.6
1937—1938	65.0	24.9	40.1	79.0	19.0	60.0
1938—1939	55.15	29.15	26.0	89.0	21.7	67.3

Zanimivo je, da je čisti dobiček Poštne hranilnice za državo znatno večji kot Državne hipotekarne banke, dočim je v letih pred krizo znašal čisti donos Državne hipotekarne banke več kot pri Poštni hranilnici.

Končno podamo še sliko državnega gospodarstva v gozdovih in rudnikih, da ne upoštevamo drugih manjših podjetij države, ampak samo večje, ker bi nas podrobna analiza pripeljala predaleč. Podatki se nanašajo na ministrstvo. Ministrstvo je izkazano skupaj z gozdovi, dočim so rudniki izkazani posebej.

	dohodki	Gozdovi		skupno	pres.	Rudniki	
		izdatki min.	b. upr.			doh.	izd. presežek
1930—1931	134.04	88.6	16.1	104.7	29.37	397.55	346.27 51.3
1931—1932	79.3	73.8	12.94	86.7	7.4	352.6	324.0 28.6
1932—1933	59.7	57.2	8.5	65.7	— 6.2	246.55	212.7 33.8
1933—1934	95.5	57.3	9.04	66.36	29.14	231.1	215.85 15.3
1934—1935	101.4	56.4	8.8	65.25	36.1	210.26	204.95 5.3
1935—1936	89.3	55.1	9.0	64.1	25.2	227.85	212.9 14.95
1936—1937	90.0			68.1	21.85	257.2	236.5 20.7
1937—1938	117.8			92.3	25.5	289.06	199.26 89.8
1938—1939	142.0			116.5	25.55	438.04	341.1 96.9

Sodobna kriza determinizma.

Ivo Pirkovič.

Na prelomu determinističnega pojmovanja.

Po Galilejevih in Newtonovih dognanjih, da vladajo nebesnim gmotam prav iste sile, ki urejujejo mehanično življenje tudi na naši zemlji, se je vedno bolj utrjevalo naziranje o popolni enotnosti vse prirode. Življenje nebesnih teles je jasno kazalo, da ni v njem nič samovolje, da je n. pr. pot in gibanje planetov neizprosno enoveljavno določeno po silah težnosti. Vedno bolj in bolj se je zato utrjevalo naziranje o »železnem« značaju prirodnih zakonov, ki uravnavajo tok mehaničnega življenja tako rekoč po eni sami nerazcepni strugi. Predstavi splošne prirodne nujnosti se je pridružila še ideja o atomistični naravi materije. To je bila žetev tako imenovanih m e h a n i s t o v. Ves svet je mehanistu zgolj čutno zaznaten kolektiven pojav nezaznatno majhnih snovnih atomov, katerih medsebojno združevanje in razdruževanje urejujejo privlačne in odbojne sile. Te so pa take narave, da ne puščajo v svetu nič nedoločenega. Z drugimi besedami: svet je mehanistu v svojem razvoju determiniran. V tisti dobi so bili fiziki prepričani, da bi bilo mogoče popolnoma zanesljivo prerokovati vse bodoče dogodke, če bi poznali v katerem koli trenutku dejansko stanje vseh in vsakega atoma posebej in bi nam bili znani tudi vsi zakoni, ki vladajo prirodi.

Mehanistično gledanje sveta je bila v znanosti samo prehodna doba, ki je pa imela poleg vseh hib to dobro stran, da je pomagalo fizikalnim vedam do živahnega razmaha. Jasna misel, da ima vsak naroden pojav svoj enoveljaven vzrok in vsak vzrok svoj enoveljaven učinek, je edina mogla gnati prirodoslovca k pazljivemu opazovanju in proučevanju obdajajočega sveta in življenja. In res, če pomislimo, da noben vzrok ne bi imel čisto določenega, enoveljavnega in naprej pričakovanega učinka, potem ne bi bila nobena izkustvena znanost o prirodi mogoča. Mehanistični nazor je imel torej v determinizmu res pomembno in plodonosno jedro in je vzroke njegovega propada iskati drugje. Kaj hitro je postalo namreč jasno, da mehanisti ne morejo razlagati vseh pojavov, kakor so to sami hoteli in da

je v prvi vrsti življenje, ki se izmika njihovemu tolmačenju. Kako naj v resnici gibanje atomov ustvarja tako svojsko prikazen, kot je naša zavest, volja in druge strani duševnega življenja? Med atomskimi in življenjskimi pojavi je nepremostljiv prepad. Zato so nekateri čutili potrebo v snovni svet atomov uvesti novo prvino. Našli so jo v energiji, zaradi česar imenujemo to vrsto mehanističnih nasprotnikov *energetike*. Energetiki so imenovali mehaniste »materialiste«, čeprav pri količkah dobrem poznanju stvari tudi za nje same ne najdemo boljšega naziva. Zakaj podobno kot mehanisti so skušali tudi energetiki razlagati pojave mrtve prirode in življenja na enotnih mehaničnih osnovah. Če imenujejo energetiki mehaniste »materialiste« zato, ker ti niso videli v svetu razen materialnih atomov ničesar drugega, smemo v luči novejšega prirodoslovja tudi nje same potisniti na isto ravnino, saj vemo danes že neizpodbitno, da sta materija in energija le dve obliki ene in iste prirodne substance.

Seveda nas bo zanimalo v prvi vrsti, kaj so storili energetiki, znani tudi pod imenom *monisti*, z determinizmom, ko so sprejeli prirodoslovno dediščino od mehanistov. Odgovor nam daje monistični »pridigar« W. Ostwald v svojih »Monističnih nedeljskih pridigah«, ki jih je pisal za svoje »vernike«. Dve stvari sta, ki ju hočemo v tej zvezi podčrtati.

Ostwald je dolgo mučilo nasprotje prirodne nujnosti in svobode človekove volje. Njegova premostitev tega nasprotja je kaj svojevrstna: Dogajanja v sedanjosti ne določa, v nasprotju z vsem dotedanjim naziranjem, zgolj preteklost, marveč tudi bodočnost. Za posamezno svoje navidez svobodno dejanje da se odločim v resnici pod vplivom kakršnega koli svojega cilja, ki je predstava določenega bodočega stanja. Ostwaldu je torej sedanost determinirana hkrati po preteklosti in bodočnosti. To si je mogoče razlagati le tako, da je bodočnost kakor koli že v sedanjosti uresničena, kot usoda ali kar koli. Potemtakem je pa svet z vsem svojim preteklim, sedanjim in bodočim dogajanjem hkrati podan kot nerazdružna celota, kakor je podan v celoti film, pri katerem je »sedanjost« ona slika, ki jo trenutno gledamo. Tudi pri filmu je »sedanjost« uravnana po celem dejanju, hkrati torej po začetku in koncu »preteklosti« in »prihodnosti«.

Ta Ostwaldov nazor omenjamo zato, ker ustvarja bistveno enako sliko sveta, kot Einsteinova »posebna relativnostna teorija«. Tudi tej teoriji je »svet« v vsej svoji časovni razsežnosti podan kot štirirazsežna geometrična celota in ji je sedanost le trirazsežen prerez skozi štirirazsežen »svet«. Le po svojem izvoru sta obe teoriji bistveno različni. Medtem ko jo zamišlja Ostwald iz materialistično spekulativnega nagiba razlagati mrtvo prirodo in življenje na enotnih osnovah, je Einsteinova zamisel skozi in skozi prirodoslovna, torej zgrajena samo na neizbežnih fizikalnih dejstvih. Einsteinov »svet« je zaradi svoje nadčasovne zgrajenosti zamišljen res strogo deterministično.

In vendar prav za prav Ostwalda ne moremo prištevati med deterministe, kakor bi to hoteli morda takrat, ko išče prehoda med mrtvo prirodo in pojavom svobodne volje. Ostwald je namreč tudi prepričan, da nima prirodno dogajanje odprte le ene same neizogibne poti, marveč več, ki so pa vse v skladu s prirodnimi zakoni. Pravimo tudi, da priroda nima v svojem razvoju samo ene stopnje prostosti (Freiheitsgrad), marveč več, med katerimi nekako slepo izbira. Priroda se sicer strogo pokorava prirodni zakon, vendar ji pa ti puščajo še vedno nekaj svobode. Če pa puščamo prirodi še tako malo svobode, o pravem determinizmu ne moremo

več govoriti, zakaj determinizem predpisuje prirodnemu dogajanju samo eno, neizogibno pot.

W. Ostwald bi prav lahko izrabil to drugo teorijo za istočasno razlago svobodne volje in bi postala prva, o istočasnem vplivanju preteklosti in bodočnosti na sedanost (ki jo je po lastni izpovedi zelo dolgo in »ad hoc« iskal), odveč, prihranil bi si pa vsaj eno svojih logičnih nedoslednosti. Kakor smo omenili ono prvo Ostwaldovo teorijo zgolj zaradi formalne podobnosti z relativnostno teorijo, ki pomeni historično poslednjo afirmacijo determinizma, tako je zanimiva Ostwaldova ideja o več stopnjah prirodne prostosti, če jo presojamo s stališča najnovejših valovnomehanskih in kvantno mehanskih teorij, ki tudi rušijo na svoj način determinizem. Tudi po teorijah valovne mehanike prihaja priroda na razpotja, ko se tako rekoč samovoljno odloča za eno od možnih poti. Ko obnavljamo določene poizkuse, katerih enkratni potek nam je že znan, moremo pričakovati isti učinek kakor prvič samo z določeno verjetnostjo, ne pa morda z gotovostjo. S tem je pa rečeno že, da determinizem v prirodi ne velja. To poslednjo fazo v zgodovini determinizma, ki so jo doslej opisovali le v strokovnjaku dostopni obliki, bomo skušali razviti v splošno razumljivi obliki. Saj je prav, da tudi laičen svet izve, kaj »vre« v učenjakovih loncih, posebno še, ko gre za tako pomembno vprašanje, tako rekoč za temelj našega dosedanjega mišljenja.

Povedati moramo pa že zdaj, da ne gre pri omenjenih novodobnih teorijah nič več za spekulacije, ki naj bi morda še tako ali drugače razlagale vprašanja, ki ne gredo v okvir prirodoslovja, marveč, da so to vse skozi matematične teorije, zgrajene na mejah fizikalnega sveta in zato veljavne zopet le za fizikalni svet.

Dvojna narava atomskega sveta.

Klasična fizika si je predstavljala, da je vsa snov zgrajena iz nepredstavno majhnih in nedeljivih atomov, ki so najmanjši delci snovi. Nasprotno je opisovala svetlobo (ali splošneje elektromagnetne pojave) kot nihanje nezaznatne in vendar ves prostor napolnjujoče substance, ki ji je pripisovala prav posebne mehanične lastnosti in jo imenovala eter. Tako smo imeli takrat na eni strani čiste atome, na drugi pa čiste valovne pojave.

Opisana klasična podoba sveta se je v zadnjih pičlih štiridesetih letih zelo spremenila. Že l. 1906. je Einstein dočgal, da je tudi svetloba sestavljena iz posebnih »svetlobnih atomov«, ki se premikajo z veliko hitrostjo v smeri žarka. S tem pa seveda še ni bilo ovrženo že utrjeno naziranje, da je svetloba tudi valovanje v klasičnem smislu. Kako je obojno naziranje združljivo, seveda ni bilo jasno, jasno je pa bilo, da svetlobnih (splošneje elektromagnetnih) žarkov, ki bi bili samo valovanje in brez »svetlobnih atomov« prav tako ni, kakor jih ni takih, ki bi bili samo iz premikajočih se »svetlobnih atomov« in ne bi vsebovali tudi valovanja. Že to je kazalo, da so »svetlobni atomi« (pravimo jim tudi fotoni) nerazdružno povezani z valovanjem.

Dvajset let pozneje je prišel francoski fizik Louis de Broglie na idejo, da so po načinu fotonov morda tudi materialni atomi, oziroma njihovi zadnji in nič več dalje deljivi sestavni delci (elektroni, protoni in nevtroni) povezani z valovanjem. Da je v prirodi torej vobče vse atomizirano, pa hkrati povezano z valovnimi pojavi. De Broglie je celo izračunal dolžino valov, ki bi morali po njegovi domnevi spremljati vsa najmanjša fizikalna

telesca. Njegovo slutnjo sta potrdila l. 1927. ameriška fizika C. J. Davison in L. H. Germer, ko sta tako rekoč slučajno (posebna nezgoda, pri kateri sta razbila poizkusno cev, jima je ustvarila za uspeh potrebne pogoje) odkrila, da so tudi elektroni valoven pojav. Poslej so poizkusi dokaj hitro kopicili nove dokaze za splošen valoven značaj vobče vseh najmanjših snovnih delcev.

Neki učenjak se je o nazorih stare in nove fizike prav drastično izrazil, da je tako, kakor bi prej poznali na zemlji samo ljudi in konje, sedaj bi pa dognali, da žive prav za prav le centavri, ki so bila mitološka bitja v obliki pol človeka in pol konja. Klasična fizika je res poznala čiste atomske na eni in čiste valovne pojave na drugi strani, danes pa vemo, da je vsak valoven pojav neobhodno povezan z atomskimi telesci in vsako fizikalno telesce zopet neobhodno z valovanjem. Fizika pravi, da je vsakemu telescu poseben val asociiran — pridružen, in sicer nerazdružno pridružen. Snovno telesce in valovanje sta le dve po našem pojmovanju docela različni nazorni podobi morda samo po sebi nenazorne, vendar pa ene same fizikalne resničnosti. Pozneje bomo videli, kako so se trudili, da bi obe različni podobi res združili v nerazdružno celoto in kako so ti poizkusi propadli — prav za ceno determinističnega pojmovanja sveta.

Že sedaj hočemo povedati, da vlada med poljubnim fizikalnim telescem in pridruženim valovanjem trdna matematična povezanost, ki jo moramo zaradi poznejšega umevanja stvari imeti jasno pred očmi. Telesce je mehanično karakterizirano z energijo E ¹, valovanje pa z valovno dolžino T . Ti dve količini sta sedaj tako povezani, da je njun produkt stalno število

$$E\lambda = 1,964 \cdot 10^{-16}$$

(to število dobimo kot produkt Planckovega energijskega kvanta učinka $h = 6,547 \cdot 10^{-27}$ ergsek in svetlobne hitrosti $c = 3 \cdot 10^{10}$ cm/sek). Ta odnos moramo razlagati torej tako, da k določeni energiji telesca pripada zopet čisto določena valovna dolžina pridruženega valovanja in obratno. Če se energija telesca poveča, se skrajšajo pridruženi valovi in zopet obratno. Krajši valovi nosijo potemtakem s seboj večjo energijo od daljših. Že klasična fizika je vedela, da so eterski žarki toliko bolj prodirni, kolikor krajša je njihova valovna dolžina. Sedaj je to razumljivo, ker vemo, da so krajšim valovom pripojena telesca večje energije.

Analiza valovnih pojavov.

Vsi poznamo prav dobro pojav valovanja na mirni vodi, recimo jezeru ali ribniku. Da si bomo utrdili nekaj pojmov o valovanju, hočemo obrniti pažnjo na tak vodni pojav. Vodno valovanje je premikanje nekakih vodnih hribčkov, med katerimi so odgovarjajoče dolinice, v določeno smer. Razdaljo med vrhovoma dveh sosednjih hribčkov bomo imenovali dolžino vala ali valovno dolžino, količina, ki smo jo že omenjali. Smeri premikanja valov so žarki. Vemo takoj, da so žarki pravokotni na valovih samih. Hitrost širjenja žarkov je dana s hitrostjo napredovanja valov po gladini vode. Razen že omenjene dolžine valov je značilna za valove še njihova višina. Saj vemo, da so valovi včasih nizki, včasih pa visoki. Višino vala nad gladino imenujemo amplitudo. Ker je dolinica med

¹ V smislu relativnostne teorije moramo prišteti k skupni energiji telesca tudi njegovo gmoto, ki jo izrazimo v energijskih enotah tako, da utežne enote pomnožimo s kvadratom svetlobne hitrosti (mc^2).

dvema sosednima valovoma pogreznjena tudi za amplitudo pod vodno gladino, se dviga vrh vala nad dolinico za dvojno amplitudo. Pojem amplitude valovanja bo za nas zelo važen, prav tako kot dolžina vala.

Nad vse važna pa bo za nas oblika valov. Saj že na oko razlikujemo »lepo« valovno obliko od kakor koli izobličene in »nečiste«. Hočemo povedati najprej, kakšne so »čiste« valovne črte, ali bolje, kako nastanejo. Vsi smo že videli, kako suče cerkovnik na žici pripeto posodico žarečega oglja. Če se pravilno postavimo, bomo videli, da opisuje posodica krož z enakomerno krožno hitrostjo. Če pa sedaj obidemo cerkovnika za četrtno kroga, bomo videli, kakor da se giblje žareče oglje po ravni črti gori in doli. To premikanje je pa že »čisto« (v matematiki pravimo sinusovo) n i h a n j e , ki je v ozki zvezi s »čisto« obliko valovanja. Zakaj če vržemo lahko telesce (plutovinast zamašek) na valujočo gladino vode, potem se to telesce ne bo premikalo v smeri žarkov, marveč bo nihalo gori in doli, in sicer pri pravilno izoblikovanih vodnih valovih po enakem kinematičnem zakonu, kakor omenjena cerkovnikova žerjavica. Pravilna valovna črta nastane sedaj na ta način, da se premika recimo papirnat trak z enakomerno hitrostjo pod konica svinčenika, ki sam zopet niha po papirju po istem zakonu, kot cerkovnikova posodica z žerjavico. Nihanje svinčeničeve konice mora biti zopet pravokotno na gibanju papirja. Tako nastala valovna črta je res »čista« in pravilna. Valovanje take oblike bomo imenovali m o n o h r o m a t i č n o , kar bi rekli po naše enobarvno. Izraz izhaja odtod, ker pripisujemo tako obliko valovanja posamezni mavrični barvi svetlobe.

Kaj pa valovi, ki nimajo pravilne oblike, n. pr. oni, ki jih vidimo na razburkanem morju ali pa na »fotografijah« glasov. Tudi glasovi so valovanje, in sicer zraka. S posebnimi aparati (oscilografii) te valove prav lepo rišemo na papir. Vsak samoglasnik n. pr. daje posebno valovno črto, ki je že na prvi pogled bolj ali manj popačena. Vendar pa pozna tudi akustika »čiste« tone, po prejšnji analogiji bi rekli m o n o h r o m a t i č n e g l a s o v e , ki dajejo v »oscilogramu« »čiste« valovne črte. Na tem polju je odkril znameniti prirodoslovec H. v. Helmholtz mnogo, prej skrite prirodne lepote. Dognal je namreč, da je v s a k zvok ali glas, ki ni monohromatičen, sestavljen iz samih monohromatičnih tonov. Iz tega pa sledi, da je tudi najbolj komplicirana valovita črta, ki jo dobimo z oscilografiranjem melodije, izhajajoče iz celega orkestra instrumentov in ki le še malo spominja na »čisto« valovanje, v resnici sestava večjega ali manjšega števila monohromatičnih valovanj. Orkester tako rekoč sestavlja monohromatične tone raznih valovnih dolžin in amplitud. Zanimivo pa je, da je naše uho ustvarjeno tako, da lahko sprejema samo monohromatične glasove. Kakor hitro pride v uho glas, ki ni monohromatičen, ga poseben, tako imenovani Cortijev organ razčleni v monohromatične sestavine, ki potem vsaka zase vpliva na svoj živec. Tudi valovi bele ali sončne svetlobe niso monohromatične oblike, zato ker so sestavljeni, kakor je znano, iz monohromatičnih spektralnih barv. Kakor razčleni Cortijev organ sestavljene (polihromatične) glasove v monohromatične tone, tako razčleni v optiki steklena prizma »polihromatično« svetlobo v monohromatične ali tudi mavrične (spektralne) barve.

Danes vemo, da je vobče vsako valovanje »nečiste« oblike sestavljeno iz samih monohromatičnih valovanj različne amplitude in valovne dolžine. Do tega spoznanja nas ne vodijo le fizikalna raziskovanja, ampak že tudi stroga matematična analiza, kakor je to dokazal matematik Fourier. To dognanje je zelo važnega pomena v fiziki in posebej še v moderni fiziki.

Le monohromatično valovanje je elementarno in nesestavljeno, vsako drugo pa, bodi še tako nepravilne oblike, je sestavljeno iz monohromatičnih. Kolikor bolj je valovna oblika popačena, toliko več monohromatičnih sestavin krije v sebi. Če smo vse to dobro razumeli, nam ne bo težko slediti v eno najzanimivejših področij modernega prirodoslovja.

Mislimo si zopet recimo na vodi monohromatično valovanje. Vsi valovi imajo isto amplitudo in valovno dolžino. Recimo pa, da se nekatere skupine valov poveča amplituda. Tudi ta skupina s povečano amplitudo (višjimi valovi) naj bo monohromatična. Ali je res sedaj celotna črta valovanja monohromatična? Izkaže se, da je na prehodu popačena. Vobče je nemogoče skupini valov amplitudo povečati, ne da bi na prehodih čisto valovno črto popačili. V smislu naših prejšnjih razlag pa to pomeni, da ni na omenjenih prehodih valovanje nič več monohromatično, ampak da so se pojavili tu poleg osnovnega monohromatičnega valovanja nova monohromatična valovanja drugačnih (krajših) valovnih dolžin in drugačnih amplitud, ki so se v prvotnim valovanjem zložila v dano popačeno valovno obliko. To dejstvo nam bo dobro služilo pozneje.

Razvojne važnosti je tudi tole: Sredi monohromatičnega valovanja, o katerem sedaj vemo, da mora imeti povsod enako amplitudo in enako valovno dolžino, si zamislimo nekatere močno vzbočeno obliko, kakor da bi se voda dvignila v nekakšno kopico. (Mislimo pri tem na fizikalno telesce in njemu asociirano valovanje. Valovanje naj bo monohromatično, telesce pa naj na valovih plava v smeri žarkov, t. j. v smeri napredovanja valov.) V smislu naših razlag bi taka vodna kopica sredi monohromatičnih valov pomenila, da je na tem mestu nastalo mnogo novih monohromatičnih valovanj, ki so se s prvotnim zložila v kopasto obliko. Je torej ta kopa nekakšen valoven paket, ki povezuje poleg osnovnih valov dolžine λ še po dolžini krajše in krajše valove $\lambda_1, \lambda_2, \lambda_3, \dots$, (ne pa tudi daljših od λ). Tudi valovni paket bomo še omenili.

Vsakemu fizikalnemu telescu smo po de Broglieju priredili valovanje. Vemo tudi že, da odgovarja natančno določeni energiji E telesca valovanje natančno določene valovne dolžine λ , ki si jo iz nam že znanega obrazca ($E\lambda = 1,964 \cdot 10^{-16}$) lahko v vsakem primeru izračunamo. Obratno si tudi iz znane valovne dolžine izračunamo lahko energijo pridruženega telesca. Če nam je torej energija telesca čisto znana, dobimo iz računa samo eno valovno dolžino, kar pomeni, da je v tem primeru asociirano valovanje monohromatično, t. j. povsod enake valovne amplitude.

Pravi vzroki krize deterministične fizike.

Opisovanje mehaničnega ponašanja fizikalnih delcev s pomočjo asociiranih valovanj je vsebina tako imenovane valovne mehanike, ki jo je na osnovi de Brogliejevih idej prvi zamislil (l. 1926.) fizik Schrödinger in ki je bila do danes že nekajkrat izpopolnjena (Jordan, Dirac i. dr.). Da je pa vobče in načelno mogoče z valovanjem opisovati ponašanje osnovnih telesc, ki je od valovanja docela različna prikazen, mora imeti širjenje valovanj mehanično ali vsaj kinematično nekaj skupnega z gibanjem snovnih delcev. Res najdemo to vez že v klasični fiziki, čeprav še v prikriti obliki. Snellijev zakon svetlobnega loma, ki ga opazujemo n. pr. pri prehodu svetlobnega žarka iz zraka v vodo, je Fermat prvi tolmačil kot izraz splošnega teženja svetlobe v najkrajšem času dospeti iz svetila do cilja. Sončni žarek, ki je zadel ob našo zemljo, je imel med svojim izvorom in

zadetim ciljem neizmerno mnogo možnih poti, ubere pa vedno ono, po kateri dospe do cilja najhitreje. Če bi bila svetlobna hitrost povsod enaka, bi morala biti po Fermatovem načelu žarkova pot vedno prema, zaradi izpreminjanja hitrosti v različnih sredstvih pa se mora ta pot — da je Fermatovemu načelu najkrajšega časa zadoščeno — različno kriviti ali celo zlomiti, kadar se hitrost skokoma spremeni, kar se zgodi prav pri prehodu svetlobe iz zraka v vodo, steklo itd. Fermatovo načelo nam omogoča enoveljavno opisovati in predvidevati širjenje svetlobe in splošneje valovnih pojavov vobče. Ti pojavi so zvezni in hkrati determinirani ter ostanejo determinirani tudi v moderni valovni mehaniki.

Podobno kot velja za valovne pojave Fermatovo načelo, velja za snovna telesa po klasični fiziki Hamiltonovo načelo, ki ima podobno matematično obliko. Analiza pa celo pokaže, da ne trdi Hamiltonovo načelo nič več in nič manj kot trdi Fermatovo, iz česar sledi, da mora biti kinematika snovnih telesc bistveno enaka kinematiki valovnih pojavov. To dejstvo je načelne važnosti, zakaj šele enakost obeh načel omogoča valovno mehaniko, to se pravi opisovanje zadržanja telesc s pomočjo kinematike valovanj, ki jih telescem po de Broglieju pridružujemo. Brez omenjene enakosti obeh načel bi imeli dvojno mehaniko, eno, ki bi opisovala ponašanje delcev, drugo pa za opisovanje telescem asociiranih valov. Tako pa tolmači valovna mehanika le širjenje valov in je s tem hkrati zajeto že tudi mehanično življenje valovom pridruženih delcev.

Doslej pa nismo še nič povedali, na kakšen način so prav za prav delci s spreminjajočimi valovi povezani. Schrödinger sam je mislil, da so telesa morda posebni valovni paketi, katerih pojem smo že opisali. Kot valoven paket bi bilo telesce samo tudi valoven pojav, in sicer nekakšen povezek valov različnih amplitud in valovnih dolžin, ki bi se zlagali tako, da bi na silno majhnem prostoru ustvarjali videz telesca. Po tem nazoru bi bilo telesce v snovnem oziru bistveno iste narave kot asociirani valovi. Tudi asociiranim valovom bi morali torej pripisovati vztrajnost gmote, impulz in energijo. Iz posebnih razlogov individualne obstojnosti telesc je bila ideja snovnih delcev kot valovnih paketov kmalu pokopana. Nevzdržna je bila tudi njegova druga misel, da so snovni delci morda neka geometrična posebnost (matematik bi dejal singularnost) na sicer pravilnem valovanju. Če bi se ta poizkus uveljavil, bi postala tudi mehanika snovnih delcev deterministična. Rekli smo namreč, da pojmuemo asociirano valovanje samo deterministično. Če skušamo sedaj telesce pridruženemu valovanju trdno pripojiti (kakor predvideva to tudi drugi omenjeni Schrödingerjev poizkus), potem postane tudi življenje telesca strogo determinirano in seveda obenem zvezno. V prvih Schrödingerjevih idejah vidimo torej teženje ohraniti klasičnega duha fizike, ki je prav v determinizmu.

Omenimo naj, da je tudi L. de Broglie poizkušal še l. 1929. materialna telesa trdno spojiti s pridruženim valovanjem, le s to razliko, da valovanju samemu ni več pripisoval snovnih lastnosti.

Izoblikovalo in utrdilo se je naziranje, da asociirano valovanje ne more biti tudi nosilec mehanične gmote, impulza in energije in da je snovno telesce res pridruženemu valovanju nekaj tujega. Od tod znana trditev, da sta telesce in valovanje dve nezdružljivi in drugo drugemu tuji podobi iste fizikalne resničnosti, morda le dve nazorni podobi, po krivem vzeti iz množice oblik zaznatnega sveta za načelno nenazorno fizikalno resničnost drobne prirode atomov. Če natančno premislimo, kako se nam javlja atomski svet, bomo spoznali, da ta svet res ni nič vidnega (tudi za opazovalca, ki

bi se po razsežnosti skrčil v atomske dimenzije), niti otipnega (trdnega) ali morda slišnega, tudi ne toplotnega ali v običajnem pomenu električnega. Če prenašamo iz grobelega sveta nazorne oblike in jih nadevamo drobni prirodi, nas narava sama zato kaznuje s težavami, kakor smo jih že deloma spoznali. Morda pa je nekaj te kazni tudi še v praktično zadovoljivi rešitvi, ki jo je našel končno Born, čeprav je bila kupljena ta rešitev za ceno determinizma.

Born je jasno videl, da je nemogoče prikleniti snovni delec na asociirano valovanje trdno, kar bi vodilo v strog determinizem vso prirodu, ampak le verjetnostno, na ta način, da postane jakost valovanja mera za verjetnost, da je na tem mestu tudi valovanju asociirano telesce. To je pa že jedro moderne valovne mehanike. Jakost valovanja merimo z amplitudo, ne pa morda tudi z valovno dolžino. Na onem mestu, kjer se bodo pridruženi valovi najbolj razmahnili, kjer bodo imeli največjo amplitudo, tam bo tudi največja verjetnost za prisotnost iskanega telesca. Kjer bo pa amplituda manjša (valovi »nižji«), bo tudi manj verjetnosti za prisotnost delca. Če se kje valovanje docela uniči, pomeni to, da tam tudi delca z vso gotovostjo ni. To velja, kadar imamo opraviti z enim samim telescem in njemu pridruženim valovanjem.

V fiziki imamo običajno opravka z zelo velikim številom, kar celimi »oblaki« najmanjših telesc. V tem primeru se vsa posamezna valovanja strnejo v enotno skupno valovanje. V »oblaku« so telesca na nekaterih mestih bolj gosto, na drugih pa bolj redko posejana. Jakost skupnega pridruženega valovanja (velikost valovnih amplitud) bo pa sedaj mera za gostoto telesc. Kolikor večja je na kakem mestu ta gostota,² toliko večjo amplitudo bo imelo tu pridruženo valovanje. Stanje na posameznih mestih nam torej ni znano podrobno, ampak le kot statistično povprečje. Velikost amplitude je torej statistična mera za pogostost snovnih delcev. Od tod trditev, da je zgrajena valovna mehanika na statistični metodi.

V dobrem smislu moramo tudi pri oblakih delcev govoriti o verjetnosti. Če bi nam bilo mogoče prepoznati v poljubnem trenutku določeno snovno telesce v množici drugih, potem bo seveda najverjetneje, da ga bomo našli tam, kjer jih je največ, to se pravi, kjer je amplituda pridruženega vala največja. Zato pravimo, da sta verjetnost in statističen značaj bistveni potezi valovne mehanike.

Nedeterministično fizikalno dogajanje.

Hočemo si natančneje ogledati le ponašanje posameznega snovnega delca, kakor nam ga riše valovna mehanika. Na podlagi naših dosedanjih izvajanj bomo spoznali, da je to ponašanje že načelno nemogoče natančno poznati, da je nezvezno in pa — kar je za nas najvažnejše — nedeterminirano.

Vzemimo, da se v določeni smeri giblje snovno telesce, ki mu natančno poznamo energijo E . Iz nam še neznanе enačbe si takoj lahko izračunamo dolžino pridruženega vala λ . To valovanje mora biti nujno monohromatično, zakaj v polihromatičnem primeru se javljajo razen osnovnih še spremljajoča valovanja s krajšimi valovnimi dolžinami, kakor to že vemo. Za določen E pa nam daje račun eno samo valovno dolžino λ , iz česar izvajamo, da je asociirano valovanje res monohromatično. Njegova

² Merimo jo s številom delcev, ki odpadejo na določenem mestu na prostorsko enoto.

amplituda je zato povsod enaka. Tako valovanje mora napolnjevati ves prostor, kar je za laika res nenavaden zaključek. Še bolj presenetljiv odgovor dobimo, če vprašamo, kje se to telesce znane energije na svojem tiru nahaja. Rekli smo tudi že, da je velikost amplitude valovanja mera verjetnosti za prisotnost snovnega delca. Ker je amplituda v našem monohromatičnem primeru po vsem tiru enaka, je odgovarjajoča verjetnost za prisotnost telesca povsod enaka ali z drugimi besedami: lega telesca je v tem primeru docela nedoločena. Če je torej energija (pri znanem tiru tudi impulz) delca popolnoma določena, je valovnomehanično njegova lega na tiru docela neznana.

Mislimo si pa sedaj, da je prisotnost snovnega delca na nekem odseku poti bolj verjetna kakor drugod. Valovnomehanično to pomeni, da na tem odseku poti amplituda valovanja zraste v primeri z amplitudami na onih mestih, kjer je manjša verjetnost za prisotnost telesca. Tudi to nam je že znano iz prejšnjih odlomkov, da tak primer nihanja s krajevno ojačeno amplitudo ni več monohromatičen, ampak da pomeni sestavo večjega števila monohromatičnih valovanj z določenimi valovnimi dolžinami $\lambda_1, \lambda_2, \lambda_3, \dots$. S tem pa pridemo v zadrego, kakšno energijo naj pripisujemo delcu, zakaj valovna mehanika prireja vsaki od valovnih dolžin $\lambda_1, \lambda_2, \lambda_3, \dots$ posebno vrednost za energijo E_1, E_2, E_3, \dots .

Dokler je torej delce krajevno docela nedoločeno, mu je mogoče poznati natančno energijo, kakor hitro pa skušamo krajevno nedoločenoost omejiti, postane delno nedoločena energija. Druga skrajnost bi bila, ko bi poznali natančno lego telesca. Amplituda nihanja bi na tem mestu zelo narastla, povsod drugod se pa docela uničila. To je pa dosegljivo le z zložitvijo (superpozicijo) neizmerne števila monohromatičnih valovanj in je zato energija (tudi impulz) delca docela nedoločena. Zakaj vsakemu teh monohromatičnih valovanj pripada po ena vrednost za energijo. Katero teh vrednosti ima v resnici energija (impulz) delca, je fizikalno nerešljivo vprašanje. Popolni določenosti lege odgovarja torej popolna nedoločenoost v energijskem oziru.

Tako poznamo, da se priroda po valovni mehaniki načelno izmika popolni in vsestranski kontroli. Razlagali bi sedaj lahko še, kako je ta teoretična nedoločljivost utemeljena tudi izkustveno, kar bi pa vzelo preveč prostora. Povemo naj le, da je prav to vsebina znane Heisembergove »nedoločnostne relacije«. Opozoriti pa moramo na že sedaj viden kvantni ali nezvezni značaj, ki ga daje prirodi valovna mehanika. Četudi je energija telesca nedoločena, so vendar možne zanjo vedno le določene vrednosti E_1, E_2, E_3, \dots , ki so opredeljene po spremljajočih monohromatičnih valovanjih $\lambda_1, \lambda_2, \lambda_3, \dots$, niso pa možne za energijo tudi vrednosti, ki bi ležale med navedenimi količinami. Kvantni (nezvezni) značaj narave je bil znan dejansko že pred Schrödingerjevo valovno mehaniko in je bil zajet v kvantni mehaniki, ki so jo zamislili — tudi na statistični osnovi — l. 1925. Jordan, Heisemberg in Born. Pozneje sta Jordan in Dirac združila valovno in kvantno mehaniko v eni sami teoriji.

Determinizem zahteva, da je fizikalno stanje v vsakem trenutku docela določeno in znano ali vsaj določljivo. Ker pa ta pogoj v valovni mehaniki ni izpolnjen, zgublja determinizem že na prvi pogled na svoji klasični vsebini. Že če pomislimo, kako se nam drobna priroda javlja, spoznamo, da prirodi determinizma ne moremo pripisovati kot neizbežno in bistveno stran. Najmanjših delcev snovi namreč ne moremo opazovati zvezno, po metodi astronomije, zakaj javljajo se nam tako rekoč točkasto,

tako, da sprožijo od časa do časa foton (svetlobni žarek), ki izda do natančnosti valovne dolžine fotona lego telesca. V svoji strogosti, da priznava kot fizikalno resnično zgolj, kar se na fizikalen način javlja, prihaja moderna fizika celo tako daleč, da vobče ne govori več o zveznih poteh najmanjših telesc, da je za njo tudi zvezen tir gibanja pojem iz grobe prirode, ki zgublja v atomskem svetu svoj fizikalen pomen. Razumljivo je, da je tudi po tej strani močno prizadet determinizem obenem s pojmom individualnosti najdrobnejših delcev. Smo v drobnem svetu res na skrajni meji, kjer nam kaže priroda kaj nenavadno in načinu našega čutnega dojetanja nedostopno lice. Zanimivo je, da domneva nekaj podobnega matematično prirodoslovje tudi za drugo skrajnost — celoto fizikalnega sveta, kjer govorimo zopet o načelno nenazornih oblikah, ki jih utegne fizikalni prostor imeti. Le nekje v sredi, kjer bivamo sami, se nam zdi vse »umljivo« in »nazorno« in tudi tu — začuda — samo, dokler o tem »umljivem« in »nazornem« ne začnemo razmišljati.

Morda pa je kriza determinizma še premalo jasna. Čisto jasno jo bomo zato pokazali na lahko umljivem primeru. Že klasična fizika je poznala pojav, da se valovanje na meji dveh sredstev (na površini stekla, tekočin itd.) razcepi v dva dela, od katerih se en del odbije od mejne ploskve (po istem zakonu kot žoga ob steni), drugi pa prodre v nekoliko izpremenjeni smeri (lom žarka) skozi mejno ploskev v novo sredstvo. Tako se razcepi n. pr. svetlobni žarek na površini vode. Ta pojav moramo prenesti tudi v valovno mehaniko. Vzemimo primer enega samega telesca. Če zadene njegovo valovanje na mejno ploskev dveh prozornih teles, recimo ob vodno gladino (pri čemer naj bo telesce foton), se bo valovanje razcepilo v »odbiti žarek« in žarek, ki prodre v vodo, recimo »lomljeni žarek«. Kaj bo pa storilo telesce, sedaj ne moremo vedeti, ker utegne slediti ali odbitemu ali pa lomljenemu žarku. Po valovni mehaniki lahko napovemo samo, kolikšna je verjetnost, da se bo zgodilo eno ali drugo. Če je namreč amplituda odbitega žarka večja od amplitude lomljenega žarka, tedaj moramo z večjo verjetnostjo pričakovati, da se bo telesce ob novem sredstvu odbilo in ne vanj prodrlo in obratno. Verjetnost pa še ni gotovost, delce se lahko odloči tudi za pot manjše verjetnosti.³ Kakšen pa je potem vobče pojem velikosti amplitude in njej prirejene verjetnosti? Le ta, da se odboj in lom izvrši po pričakovani verjetnosti šele pri velikem številu telesc, ki zadenejo ob odbijajočo in lomečo ploskev. Saj je znano, da se verjetnostni račun uveljavlja šele pri velikem številu v obzir prihajajočih elementov, v našem primeru torej snovnih delcev. Naj bo verjetnost za odboj proti verjetnosti za lom kakor števili 5 : 3. Če bo zadelo ob našo ploskev osem milijonov telesc, se jih bo najbolj verjetno pet milijonov odbilo, tri milijone pa prešlo skozi ploskev. Važno je sedaj dejstvo, da bo zahtevano razmerje 5 : 3 dejansko toliko strože uresničeno, kolikor večje je število telesc, da bo pa to razmerje dejansko toliko dvomljivejše, kolikor manj je v žarku svetlobnih telesc. Pri enem samem delcu izgubi končno vsak smisel in zato v tem primeru sploh več ne moremo govoriti o taki ali taki odločitvi. Pravimo, da

³ Poseben tak primer imamo v prirodi pri tako imenovanih α -radioaktivnih atomih. Tak atom je lahko zelo dolgo časa obstojen, v nekem trenutku pa razpade tako, da izžari iz jedra α -delec, ki je joniziran helijev atom. Predstavljamo si, da je α -delec pred razpadom v jedru radioaktivnega atoma zaprt v nekakšni lupini, ki valovanje α -delca le deloma propušča, deloma pa odbija nazaj v notranjost. Kolikor jačja je komponenta »lomljenega žarka«, toliko večja je verjetnost za razpad atoma. Ta verjetnost določa srednjo življenjsko dobo radioaktivnih atomov, ki je za vsako radioaktivno prvino posebna in zanjo značilna.

zadržanje posameznega telesca ni determinirano, da pa je kolektivno življenje celih »oblakov« delcev toliko bolj determinirano, kolikor večje je njihovo število.

Sedaj nam ne bo več težko razumeti, kakšen pomen ima determinizem v moderni valovno kvantni mehaniki. Življenje grobe prirode, ki nam je neposredno čutno dostopno, se nam zdi absolutno in brez izjeme determinirano samo zato, ker sodeluje v njem nepredstavno veliko število atomov oziroma molekul. Dejansko pa ta determinizem ni nikak determinizem več, ker ni izraz kake nujne neizbežnosti, pač pa le številu atomov primerno velika verjetnost. Vprav zaradi velikega števila atomov je ta verjetnost tako velika, da se v grobem svetu vsaj v kratki dobi človekovega opazovanja nikdar ne izneveri. Kolikor bolj pa prodiramo v svet atomov, toliko bolj se nam število snovnih delcev tako rekoč redči in toliko bolj tudi pada videz determinizma, dokler se nam ta pojem ob posameznem snovnem delcu docela ne razblini v prazen nič. Le kdor pozna duha klasične fizike, bo razumel, kako globoko je posegla moderna fizika v že močno utrjeno miselnost in nazore polpreteklih dob.

Nefizikalen značaj asociiranih valovanj.

Če sedaj na kratko zberemo dejstva, bomo dejali, da je po novem naziranju vsa priroda atomskega sestava, da pa kažejo atomska telesca dvojno lice, na eni strani zrnatost, na drugi pa valoven značaj. Obeh teh podob se doslej ni posrečilo spojiti v enotno konstrukcijo, kakor po svoji pravi in naravni bitnosti mora biti. Vse snovne lastnosti (gmoto, impulz, energijo) moramo pripisovati le delcem, ne pa tudi valovanju, ki zgublja s tem vsak značaj fizikalne snovnosti. Ponašanje snovnih telesc je nedeterminirano, pa na poseben način vključeno v pridruženo valovanje, ki je po svojem bistvu v klasičnem smislu determinirano.

Zanimiva je morda še ugotovitev, da so prav za prav fizikalno resnični le snovni delci, ne pa tudi pridruženi valovi. To kar v poskusih vedno opazujemo so le delci, nikoli pa ne tudi valovanja. Da govorimo tudi o valovanju, je iskati razloga v okolnosti, da je razmestitev pri tako imenovanih interferenčnih pojavih za telesa res taka, kakor da bi jih vodila valovanja. Asociirano valovanje je po svojem bistvu prav taka zahteva, kakor je bila svoj čas zahteva po svetlobnem etru: fizika je o njem govorila iz posebnih potreb, ne da bi ga tudi mogla dokazati. Zato je tudi vsako tipanje za tem, kaj v pridruženem valovanju niha, brez vsakega pomena. Zadostuje nam ugotovitev, da snov sama to ni. Za formalno opisovanje prirode je pripravno, da združujemo z atomskimi delci še neko deterministično pojmovano valovanje. Nujno pa to ni. Saj je že Schrödinger dokazal, da je z njegovo valovno mehaniko bistveno identična starejša kvantna mehanika, ki je prav tako zgrajena na verjetnostno statistični osnovi, kot valovna mehanika, ki pa vendar ne pozna še nikakih vzporednih valovnih pojavov. Le računski tehnika je v obeh primerih različna, pri kvantni posebna matrična algebra, pri valovni mehaniki pa infinitezimalni račun, ki je, kakor pravi v. Laue, bolj »po okusu« prirodoslovcev, kakor matrična algebra. Pa tudi novejša valovna mehanika sama ne pojmuje valovanj več tako — recimo resnično — kot prvotna. Heisembergu, Diracu in drugim je valovanje le še simbol in zgolj matematičen pripomoček. To naziranje zadeva nazore o determinizmu le v toliko, da odpravlja še zadnji ostanek fizikalnega determinizma, ki smo ga našli prav pri pridruženem valovanju.

Lahko celo naravnost trdimo, da snov spremljajoče valovanje res ni fizikalno resnično. Spomnimo se le primera, ko telesce zadene ob odbijajočo in lomečo ploskev. Rekli smo, da se pridruženi val tedaj razcepi. Taka cepitev je res gola matematična fikcija, zakaj oni del žarka, ki mu telesce ne sledi, bi moralo ostati brez pridruženega atomskega delca, kar je pa v stvarnem nasprotju s teorijo samo. Kakor torej ob tem primeru nedvoumno pade determinizem, tako spoznamo hkrati še, da pridruženemu valovanju ne moremo pripisovati fizikalnega značaja. Sedaj tudi uvidimo, odkod izvirajo težave, če bi valovanju samemu hoteli nadeti snovne lastnosti.⁴

Nekaj kritičnih misli.

H gornjim izvajanjem se mi zdi vredno dostaviti eno ali dve opombi o logični in stvarni težavi v zvezi z valovno mehaniko, ki ju doslej strokovna literatura menda še ni omenila. Schrödinger sam izrecno poudarja, da je zgradil svojo teorijo na ideji, da velja za valovanje Fermatovo načelo, za telesca pa Hamiltonovo. Brez te ideje, da bi bila valovna mehanika nemogoča, kar poudarjajo tudi drugi fiziki. Hamiltonovo načelo pa zahteva za snovno telesce deterministično ponašanje. Če dožene sedaj valovna mehanika na tej deterministični osnovi, da za atomska telesca determinizem ne velja, si s tem spodbija lastno trdno oporo, na kateri teorija sloni. To je notranja logična težava, ki praktične strani teorije ne zadeva, ki je pa v zvezi z vprašanjem determinizma: Po ideji, da je zadržanje atomskih teles determinirano, smo prišli do prepričanja, da je nedeterminirano.

Se važnejše se mi zdi drugo, menda tudi neopaženo dejstvo. Valovna mehanika navaja primer odboja in loma kot klasičen primer, kjer vidimo, da je determinizem nevzdržen. Da nam je namreč za posamezen snovni delec načelno nemogoče povedati, ali se bo odbil ali pa prešel skozi ploskev. Vendar to morda vsaj vedno ni tako. Že klasična fizika je vedela, da je odbiti žarek različen od lomljenega in da izvirajo te razlike iz tako imenovane polarizacije. Pri danih pogojih sta oba žarka popolnoma polarizirana. Valovna mehanika pripisuje polarizacijske lastnosti že posameznim telescem. Pri določenih pogojih ni torej odločitev, ali se bo ob meji dveh sredstev delec odbil ali prešel skozi ploskev, prav nič odvisna od kake verjetnosti, ampak je po polarizacijskih lastnostih telesca naravnost nujna, torej determinirana. Vse to je pa zopet logično v opreki z orisanim nedeterminističnim pojmovanjem valovne mehanike.

Valovnokvantna teorija nas zaenkrat docela zadovoljuje s svojim formalizmom, da pa ni brez vseh težav, je le znak, da je človeško delo, ki ni nikdar trajne vrednosti, saj bi bilo to sicer v nasprotju z idejo razvoja. Kadar postanejo težave v teoriji nevzdržne, jo nadomestimo z novo in tedaj se ideje več ali manj menjajo. Razvoj se tudi v spoznanju ne bo nikoli zaustavil, dokler bo človek gojil znanost. Za popolno spoznanje zadnjih skrivnosti, ki jih skriva že mrtva priroda, so pa naša čutila po prepričanju sedanje dobe bolj kakor katere prejšnjih, vendar le preslabotna orodja.

⁴ Tudi če bi bili de Brogliejevi valovi resnični, jim ne bi mogli pripisovati one nazornosti, kot valovanjem nam znanih sredstev, ker so v matematičnem oziru kompleksne narave.

Obzornik.

POROČILO O PRVEM KONGRESU SLOVANSKIH FRANČIŠKANSKIH PROFESORJEV V ZAGREBU, 25.—29. SEPTEMBRA 1935.¹

Ob 700 letnici, kar so prišli frančiškani v slovanske dežele, je sklenilo na pobudo znanega frančiškanskega znanstvenika dr. K. Balića 11 slovanskih frančiškanskih provinc sklicati kongres frančiškanskih profesorjev v Zagreb. Na tem kongresu naj bi se podal splošen pregled o »frančiškanski šoli« (to je, o filozofiji in teologiji frančiškanskega reda, zlasti prvaka Skota); presodil naj bi se filozofsko-teološki studij po posameznih provincah glede na navodila sv. stolice; končno naj bi se osnovala zveza frančiškanskih profesorjev, ki naj bi družno gojila znanstveni študij in znanstveno delo. Kongres se je res slovesno vršil od 25. do 29. septembra v Zagrebu. Zamisljen je bil kot prvi kongres, ki naj bi mu sledili drugi, vsako drugo leto po vrsti po posameznih provincah (res je bil drugi kongres že l. 1937 na Poljskem v Krakovu).

Poročilo o zagrebškem kongresu je mogočen zbornik, ki obsega vsa predavanja, poleg tega pozdrave in govore ter tudi poročila raznih listov o kongresu. Prinaša tudi slike predstavnikov, predavateljev in udeležencev. Sploh je Zbornik sijajno opremljen. Pozna se mu tudi, da so ga uredili pravi znanstveniki (Balić, Harapin in Jeličić); znanstveni aparat je namreč zelo skrben. Razprave so razdeljene v štiri vrste: v zgodovinske, v filozofske, teološke in praktične. Večinoma se bavijo s Skotovo filozofijo in teologijo.

Vodilna misel na kongresu je bila, da mora frančiškanski red z novo vneto gojiti nauke skotistične šole. Nekdaj je skotizem po šolah prednjačil, zastoj je nastal šele ob pričetkih novosholastike, ker so mnogi mislili, da je Cerkev zaukazala gojitev tomistične filozofije. A to je zmotno. Cerkev je sv. Tomaž le prvi prvak med prvaki sholastične filozofije in teologije. Ker nihče drugi ni tako sistematično, tako popolno in tako jasno podal sholastične sinteze, je Cerkev njega postavila za vodnika krščanskim šolam kot velikega predstavnika sholastike. Ko pa Cerkev govori o njegovih naukih in načelih, ne misli na posebnosti tomistične šole, temveč na nauke in načela, ki so skupna last vse sholastike. Zato je sv. stolica potrdila vodila frančiškanskega reda, ki določajo, naj se na frančiškanskih učiliščih goji filozofija in teologija frančiškanske šole, seveda s posebnim ozirom na sv. Tomaža. Skotizem je integralen del sholastike. Tudi bi bilo znanosti sami le na kvar, če bi hotel kdo duhove vezati na posebnosti tomistične šole. Tega pa tudi papeži nočejo, saj naglašajo, naj se svobodno razpravljajo vprašanja, ki so v šolah sporna, in da bi brez svobodne tekme tudi ne bilo napredka. Vežejo vse le nauki sv. Cerkve, frančiškanska šola ima pa vprav geslo: *Ecclesia Duce et Magistra*, vse pod vodstvom in učiteljstvom Cerkve! Svobodna tekma šol in struj bo filozofsko in teološko znanost še oplodila. P. Balić je celo ponovil za znamenitim frančiškanskim zgodovinarjem Waddingom, da je vprašanje Skota za frančiškanski red vprašanje življenja in smrti, češ »red je cvetel, kadar je bila frančiškanska šola na višini in narobe«.

¹ *Acta primi congressus, Zagrebiae 25.—29. Sept. 1935. Sibenici (Sibenik in Jugoslavia) ex typographia »Kačić«, 1937, XXIV, 623. (Collectanea Franciscana Slavica. Acta Congressuum Professorum complectentia. Vol. I.)*

Zadnja trditev se nam zdi pač pretirana. Red sv. Frančiška vzdržuje Frančiškov duh. Res pa je dal Skotus redu silen razmah s svojim naukom o Brezmadežnem spočetju. Glede tega je Skotus res slava frančiškanskega reda. Z drugimi trditvami se bodo nekateri popolnoma ujemali, drugi s kakimi pridržki. Po pravici pa je želeli, da bi kmalu dobili kritično izdajo Skotovih del. Kakor je pokazala kritična znanost zadnje dobe, se je Skotu v mnogih rečeh delala krivica. Podtikali so mu dela, ki niso njegova, podtikali tudi nauke, ki jih ni učil. Že sedaj je vidno, da se bo pristni Skotus zelo približal sv. Tomažu. Glede razlik, ki bodo ostale, bo pa Skotus, ta »najbistroumnejši mislec srednjega veka« (Doctor subtilis), vsaj silil tudi tomiste, da ne bodo tomističnih naukov kar preprosto sprejemali, temveč jih bodo morali v hudi umski borbi vedno iznova osvajati.

Med zgodovinskimi razpravami v tem zborniku sta najpomembnejši razpravi K. Baliča o pomenu zgodovinskega proučavanja sholastične filozofije in teologije v naši dobi in o skotistični šoli v preteklosti in sedanosti. V filozofskem delu so tri razprave: dr. St. Zimmermann je obravnaval noetično vprašanje religije (ki ga je obširno obdelal v velikem delu »Filozofija in religija«), kjer se je pri vprašanju o božji spoznatnosti postavil za Skota, O. Bonaventura dr. Radonič je podal sintezo Skotove filozofije. P. Angelik dr. Tominec je pa opisal razmerje slovenskih, hrvatskih in srbskih filozofov do Skota, obenem pa pokazal njegovo sodobnost in odgovoril na nekatere očitke. V teološkem delu sta splošno zanimivi razpravi o Skotovem kristocentričnem nauku (Harapin) in o njegovem nauku o Brezmadežnem spočetju (Grabčić). V prvem in tem delu sta za filozofa važni še razpravi o razlikah med skotizmom in tomizmom (Galikowski in Vyskočil). V praktičnem delu so obdelana važna cerkvenopravna vprašanja o filozofsko-teološkem študiju (Jeličić in Talijs).

Vse razprave pričajo o resnem prizadevanju frančiškanskih profesorjev za znanstveni napredek na frančiškanskih učiliščih in za napredek filozofske in bogoslovne znanosti sploh. Zato je treba te kongrese le pozdravljati! Na zagrebškem kongresu je bil navzoč general frančiškanskega reda, ki je prinesel tudi pozdrave in blagoslov sv. očeta. A. U.

Ocene.

Sveto pismo Novega zakona. Prvi del: Evangeliji in Apostolska dela. Drugi natis. Priredili dr. Fr. Jere, dr. Gr. Pečjak, dr. A. Snoj. Ljubljana 1937. V založbi škofijskega ordinariata.

V deveti homiliji o pismu sv. Pavla na Kološane (3, 15) je veliki razlagavec Pavlovih pisem sv. Janez Krizostom zaklical možem: »Poslušajte vsi, ki živite v svetu in imate žene in otroke, kako vam sv. Pavel naroča, da predvsem čitate sv. pismo, in sicer ne le površno in mimogrede, marveč z vso vnemo. ...Ne čakajte drugega učitelja! Poslušajte me, prosim, vsi, ki živite v svetu in nabavite si knjige sv. pisma kot zveličavna sredstva za svoje duše. Vsaj sv. pismo Nove zaveze si pre-skrbite, apostolska pisma, Apostolska dela in evangelije kot svoje stalne učitelje. Iz sv. pisma dobivaj tolažbe v nesreči, bodisi materialni škodi ali v smrti ali izgubi svojcev. Nikar se samo tu in tam ne pouči iz njega, ampak vse preiskuj, vse si zapomni. Neznanje sv. pisma je krivo vsega.«

In sv. Hieronim je zapisal, da je nepoznanje sv. pisma nepoznanje Kristusa.

Ni treba, da bi v današnjem času še z drugimi besedami utemeljeval potrebo razširjanja in branja sv. pisma med vse kristjane. Katoličani smo v preteklosti v tem pogledu premalo storili. Razveseljivo je, da se vsaj danes živo občuti potreba napraviti več.

Zato ob slovenski poceni izdaji sv. pisma Nove zaveze želimo samo: Naj smatra KA in vsi zavedni katoličani za eno prvih svojih apostolskih nalog, da pride sv. pismo v vsako slovensko hišo in vsem postane resnično knjiga življenja.

Zdi se mi, da bi bilo bolje, če bi izšli vsi deli Nove zaveze v eni sami knjigi. Tudi papir bi moral biti izbran boljše, da se ne bi tisk videl skozi. Za tako važno stvar se ne smemo ustrašiti tudi nekoliko večjih žrtev.

I. F.

Stanko Cajnk ar, Luč sveti v temi. Založila Družba sv. Mohorja v Celju. 1937. Str. 210.

Potrebo dobrih, temeljitih, v bistvo krščanskih resnic in zapovedi se-gajočih pa življenjsko napisanih religiozних knjig občutimo tudi pri nas že mnogo let. Posebno povojno katoliško mladinsko gibanje je to potrebo naglašalo. Nimamo še mnogo take religiozne literature v domačem jeziku za izobraženstvo; omenim predvsem prevod Lippertove Von Seele zu Seele (Od duše do duše), Avguštinovih Confessiones, Grivčevno knjigo Kristus v Cerkvi, Lukmanovo Martyres Christi, s čimer seveda nočem zanikati pomembnosti nekaterih drugih prevodov ali izvornih del. Prav je, da je Mohorjeva družba zasnovala novo zbirko religiozne knjige: Studence žive vode. Prvi zvezek te zbirke je Cajnk arjeva Luč sveti v temi.

Knjiga obsega razmišljanja o glavnih dogmatičnih resnicah in dejstvih ter krščanskih krepostih, ki se naj po njih in v njih oblikuje mišljenje in življenje katoliškega človeka. Pisatelj razpravlja o skrivnosti verovanja, o Bogu, o Kristusu, o naši Materi, o dobrotljivosti, o življenju in smrti, o svobodi, grehu in kazni, o čistosti in ljubezni, o katoliškem človeku, o spovedi, obhajilu in daritvi. V opombah na koncu knjige utemeljuje in pojasnjuje posamezne misli in odstavke z obsežnimi citati iz del raznih novejših katoliških pisateljev, ki se jih je posluževal v svojem delu (Adam, Guardini Langbehn, Lippert, Kühnel, Maritain, Sertillanges i. dr.).

Pisatelj išče kot kristjan »s Kristusovo jasnostjo, z novimi, odrešenimi očmi« (48) sledove božje v veličastvu narave, da dviga tako k spoznavanju božje vsevzočnosti, resnice, pravičnosti, večnosti, vsemogočnosti, modrosti, previdnosti, dobrotljivosti, ljubezni in usmiljenja. Posebno lepo razpravlja o Kristusu, o njegovi podobi, veličini njegove osebnosti, o učlovečenem Logosu, o Kralju in kraljestvu božjem na svetu, glavi Cerkve, našem sodniku, našem bratu. Poglavlje o naši Materi je kratko, a vendar v bistvu podaja celotno krščansko misel o Mariji.

Prisrčno, z velikim psihološkim umevanjem ter resnobo govori pisatelj o različnih krepostih in sredstvih, ki so osnovnega pomena za katoliškega človeka, posebno o iskrenosti in odkritosti, o dobrotljivosti, čistosti in ljubezni, o spovedi, obhajilu in daritvi.

Knjigo odlikuje v splošnem preprost, jasen in lep slog. Nima čustvenih ekskurzij, vso pa preveva velika prisrčnost in toplota. Je resnično življenjsko pisana religiozna knjiga o Bogu, svetu in človeku, zato mislimo, da bo čitatelja neposredno osvajala in ga vabila na pot, ki jo osvetljuje. Pomembna je za versko poglobitev v celoti, za globlje spoznavanje, hotenje in življenje. Zato jo zelo priporočamo posameznikom in različnim krožkom ter društvom.

J. F.

Giovanni Papini: **Povijest Kristova**, prevedel dr. Fr. Binički, Senj 1936, izdal Zbor duhovne mladeži, Senj, tisk Tipografija v Zagrebu, str. 23+466.

Za našo duhovno literaturo pomeni ta prevod veliko obogatitev, kajti marsikomu bodo Papinijeve globoke in duhovite misli dostopne šele po njem. Za našo religiozno kulturo pa ima prevod ta izredni pomen, da se v obliki literarno sijajno prikazanega, dramatično zelo razgibanega in miselno globoko interpretiranega dela prikazuje zunanje javljanje našega Gospoda Jezusa in da se s tem zunanjim življenjem prikazujejo tudi osnove in veličine njegovega božanskega notranjega in osebne življenja. Literarni »roman« o Kristusovem življenju je tako življenjski, da zajame dušo sodobnega stvarno usmerjenega človeka in da mu močno poveča voljo, da bi postala tudi njegova religioznost bolj živa, predvsem pa bolj življenjska.

Papiniju se je gotovo posrečilo, da je napisal knjigo o Kristusu tako, da jo zaradi literarne vrednosti čitajo radi vsi, verni in neverni, posrečilo pa se mu je tudi to, da je z načinom svojega prikazovanja, ki je mnogokdaj zelo naravno in preprosto, mnogokdaj tudi zelo duhovito in poglobljeno, odprl človekovo dušo za Kristusovo nauk in za njegove zapovedi ter nasvete. Knjiga in prevod nista namenjena samo tistim, ki se niso nikdar odvrnili od Kristusa in ga niso nikdar zapustili, temveč tudi in predvsem tistim, ki so ga zavrgli in zapustili, pa so sedaj nesrečni in zbegani ter zopet iščejo stik z njegovo božansko veličino, resničnostjo in ustaljenostjo. Že samo Papinijev uvod in zelo lep prevod te literarne umetnine je poln religioznega duha in spoznanja ter na globoko siplje seme v pripravljeno, pa celo v zakrknjeno in zaprto dušo. Ob tem delu se je zopet pokazalo, koliko pomeni za življenjsko uspešnost in za vzgojno vrednost religiozne ideje oblika ali forma, ki prenese toplo umetnikovo religiozno doživetje na živ, plemenit in izrazno močen način tudi v bralčevo dušo. Forma naredi, da uživa umetnikovo, to je prvotno Kristusovo besedo, tudi sodobni človek in da je ne sprejema samo kot zanimivo doktrino, temveč kot življenjsko resničnost, kot vodilo in normo za življenje.

Želeč prevodu naznačeni religiozno-vzgojni in kulturni uspeh med nami, ki bi obrnil našo pozornost zopet k evangeliju in h Kristusu samemu, smo prevajalcu iz srca hvaležni za njegovo delo, ki izpričuje globoko religiozno in umetnostno kulturnost.

Gogala.

Jacques Maritain, **Andeoski naučitelj**. Preveo V. Poljak. Zagreb 1936. Izdaje naklade »Istina«.

Dominikanska založba »Istina« v Zagrebu je že mnogo storila za to, da Hrvati dobijo več dobrih katoliških knjig. Pred leti smo poročali v naši reviji o izdaji del velike sv. Terezije Avilske (Čas XXVIII, [1933/34] stran 209 sl.). V zbirki Uzori sta izšli med drugimi tudi življenjepisa sv. Alberta Velikega (H. Bosković) in sv. Katarine Sijenske (Štefa Jurkić). Peta knjiga v tej zbirki pa je prevod Maritainovega dela o sv. Tomažu Akvinskem.

Jacques Maritain je laik, konvertit, eden najodličnejših sodobnih katoliških filozofov. Je veren učenec sv. Tomaža Akvinskega, odločen in dosleden tomist, je prav tako nad vse občutljiv opazovalec moderne življenja, ki ga s prodirno intuitivnostjo zna analizirati in razločevati v njem zmoto od drobcev resnice, zablode od dobrih teženj. Tako more potem tudi na to življenje vplivati, ga preoblikovati in preusmerjati v krščanskem duhu in smeri. Zdi se mi, da je prav pri tem prizadevanju v njem živ duh velikega Akvinca, ki je svoje življenje posvetil spoznanju

Resnice, privzel v zavesti univerzalne krščanske resnice v sintezo tudi drobce, ki jih je odkril tu in tam, ter z velikim mirom in ljubeznijo vršil svojo nalogo v službi Cerkve in človeštva.

Zato nam Maritain zna tudi življenje in delo sv. Tomaža Akvinskega podati tako, da je res verna biografija, ne roman, a da veliki lik živi s svojo dobo pred nami. Drugič pa zna Maritain, ker je tako proniknil v življenje in duha sv. Tomaža in njegove dobe ter pozna tako dobro tudi moderni čas, oceniti pomembnost velikega krščanskega učitelja ne samo iz avtoritativnih izjav cerkvenega učiteljstva, ampak tudi iz duhovnih potreb naše dobe.

Maritainova knjiga *Le Docteur Angelique* (Paris, Desclée de Brouwer) je nastala iz več predavanj. Razdeljena je v štiri poglavja. Življenjepiš obsega prvo poglavje *Svetac* (hrv. prevod, str. 39—78), ki riše Tomaževo rast v nemirni dobi 13. stoletja, rast od otroka do učitelja filozofije ter teologije, delavca v službi Cerkve do poveličanja po Cerkvi. Mislim, da bi bilo to življenje vredno dramatične obdelave. V drugem poglavju, *Modri graditelj*, (str. 79—112), razlaga pisatelj, da moremo sv. Tomaža vzeti za voditelja po upostavljenju tako potrebnega edinstva krščanske kulture, ki se ruši že štiri stoletja. Bistveni sredstvi za to obnovo sta vstajenje metafizike in nova ekspanzija ljubezni (81). V tretjem delu (112—146) nam svetega Tomaža kaže kot apostola moderne dobe, ker je prva karakteristika njegove svetosti to, kar sv. Pavel imenuje *sermo sapientiae*, združitev pridobljene in karizmatične modrosti. Dalje ga vodi v intelektualnem pogledu samo ljubezen do resnice (absolutizem resnice). Njegov pomen za današnji čas je enak tako v borbi proti antiintelektualizmu kakor racionalizmu (131). V zadnjem poglavju, *Zajednički naučitelj*, (147—182), pa avtor tudi na osnovi izjav cerkvene avtoritete utemeljuje prednost, ki jo ima nauk sv. Tomaža Akvinca v učenju in študiju katoliškega nauka.

Predgovor za hrvatski prevod Maritainove knjige je napisal Hijacint Bošković. Precej ostro polemizira proti nekaterim izjavam o priliki slovanškega skotističnega kongresa v Zagrebu, ki je poudarjal potrebo in upravičenost Duns Scotovega sistema in metod. Odkrito povem svojo misel, da se mi ta polemična razprava kot uvod k Maritainovi knjigi ne zdi umestna. Če je mislil ugledni pisatelj predgovora nastopiti proti skotističnim nazorom, bi to bolje napravil s posebno razpravo v kakšnem časopisu. Tako pa je odlična Maritainova knjiga po nepotrebnem zapletena v ostro polemiko, ker odgovor na Boškovićev predgovor ni izostal (gl. Dr. Fra Karlo Balić, *Sv. Toma Akvinski i drugi naučitelji v Bogoslovski smotri XXV.*, 1937, št. 1., 2., 3. in 4.). Slišimo, da se pripravlja tudi slovenski prevod Maritainove knjige. To namero pozdravljamo, želimo pa, da prevajavec pusti govoriti le Maritaina. I. F.

Dr. Krek Gregor: **Zgodovina in sistem rimskega zasebnega prava. Drugi zvezek: Obligacijsko pravo.** Založila Družba sv. Mohorja v Celju. 1937. XVI+545 strani. Cena za družbine ude in za člane Društva slušateljev juridične fakultete broš. 159 din, vez, 174 din, za druge broš. 212 din, vez. 232 din.

Navzoče delo je drugi zvezek zgodovine in sistema rimskega zasebnega prava, od katerega je že izšel prvi snopič prvega zvezka izpod peresa univ. prof. dr. Viktorja Korošca (prim. poročilo, izšlo v »Casu«, letnik 33, 1935/36, str. 322 s.). Do celotnega dela manjka sedaj le še drugi snopič prve-

ga zvezka (rodbinsko, dedno in civilnopravno pravo), ki ga bo napisal dr. V. Korošec.

V tem delu je univ. prof. dr. Gregor Krek podal obsežen sistem rimskega obligacijskega prava. Obligacijsko (obveznostno) pravo ureja pravna razmerja med upnikom in dolžnikom, ki nastajajo predvsem iz pogodb (n. pr. kupna, najemna, posojilna pogodba) in iz deliktov (n. pr. hudobna poškodba tuje stvari). Rimsko obligacijsko pravo ima zaslugο, da je doseglo tako razvojno stopnjo, da je nujno postalo skupni temelj vseh zasebnih obligacijskih prav na evropski celini. Upravičeno pravi avtor, da »si modernega obligacijskega prava ne glede na rimski sistem in brez rimskih osnovnih idej niti misliti ne moremo« (str. 10). Zato je Krekovo delo važno ne le kot učbenik za slušatelje prava, ki jim je v prvi vrsti namenjen, ampak bo zaradi obširne obdelave snovi tudi koristen priročnik za vsakega pravnika.

Knjiga je razdeljena na dva dela. Prvi del podaja splošne nauke obligacijskega prava, drugi del pa obravnava posamezne obligacije.

Med splošnimi nauki razpravlja avtor najprej o pojmu, nastanku, predmetu, kraju in času izpolnitve obveze (obligacije) (str. 1—108), dalje o subjektih (str. 109—166), o utrjevanju (str. 167—195) in o prenehanju obvez (str. 196—246).

V drugem delu obravnava avtor najprej kontraktne (pogodbene) obligacije (verbalni, literalni, realni, konsenzualni kontrakti, str. 247—382), nato dopolnila kontraktne sistema (brezimni realni kontrakti, pakti, kvazikontrakti, str. 383—441 ter končno obveze iz deliktov in deliktom podobnih dejanskih stanov (str. 442—490). Delu je dodano izredno obširno stvarno kazalo (str. 491—545).

Že navedeni pregled nam kaže, kako bogato vsebino ima Krekova knjiga. Žal da zaradi omejenega prostora ne moremo niti navesti najvažnejših vprašanj, ki jih avtor izčrpno in zelo podrobno podaja. Razumevanje knjige zelo pospešuje okolnost, da so posamezni paragrafi razdeljeni na podnaslove, ki so kot taki označeni. Pisec zelo pogosto vpleta v svoja izvajanja citate iz rimskih virov samih, kar razumevanje te večkrat zelo abstraktne snovi olajšuje. Delo se z zanimanjem bere, posebno ker se pisec obširno ozira na gospodarsko zgodovino. Pomembno je, da je pri posameznih pravnih institutih navedena še ureditev po našem veljavnem pravu.

Sistematika dela se razlikuje od drugih del po tem, da izčrpno obdela najprej splošni del in nato šele posebni del. Ta ureditev ima marsikaj zase, ker znatno pospešuje razbistrenje abstraktnih pojmov, ki so zlasti za obligacijsko pravo zelo pomembni. Na drugi strani pa je ta sistematika silila pisca, da je mnogo vprašanj iz posebnega dela moral obravnavati že v splošnem delu, kar je povzročilo nujno marsikatero ponavljanje (n. pr. stipulacija); za študij to ne bo odveč.

Knjiga je spisana v lepem, gladkem jeziku. Veliko je lepih novih izrazov. Le glede nekaterih imamo pomisleke. Manj posrečeni so zlasti izrazi: se ovekovečiti (n. pr. str. 59), nemarnost namesto malomarnosti (n. pr. str. 67), oblastitev (n. pr. str. 136), odrek (n. pr. str. 472). Za *contractus stricti iuris in bonae fidei* avtor uvaja izraze toge in gibke pogodbe. Po našem mnenju to ne izčrpa vsebine ustreznih latinskih terminov in bi bilo bolje, obdržati slednje. Za pojem obligacije avtor uporablja v skladu z občo rabo izraz obveza. Zdi se nam, da bi bilo v slovenskem jasneje izraženo: zavezati koga, zaveza; zaveznost, zaveznostno pravo. To bi tudi bolj odgovarjalo latinskemu *obligare* in bi bilo plastično.

Seveda pa te malenkostne pomanjkljivosti niso v nobenem sorazmerju s prednostmi odlične knjige, ki je hkrati tudi prvi slovenski sistem rimskega obligacijskega prava in ki pomeni važno spopolnitev slovenske pravniške literature.

Dr. Ivan Tomšič.

Martin Kojc, **Der Weg zum Glück**. Servire Verlag Haag. Založba Kleinmayr & Bamberg, Ljubljana, Str. 157.

O Kojčevi življenjski filozofiji je »Čas« že poročal ob njegovi knjigi »Učbenik življenja« (XXX, 1935/36, 236—239). To novo delo ne prinaša nič novega. V 11 poglavjih ponavlja in ponavlja iste misli, povzete deloma iz indske filozofije o »Karmi«. Vse na svetu določuje po neizprosni zakonih »prasila« (religije, pravi Kojc, jo imenujejo Boga, on pa iz obzirnosti, da »ne bi žalil religioznega čuta nobenega človeka«, noče rabiti tega imena). Mi vsi smo le delci te prasile. Tudi naše želje niso nič drugega kakor izraz volje prasile. Če se torej predamo prasili, se vse izpolni, kar želimo, ker ničesar ne želimo, kakor to, kar hoče prasila. Ako se nam pa izpolnjujejo prav vse želje, tedaj smo nujno srečni, saj je srečen, komur se izpolni vse, kar želi. To je prva misel.

Druga misel: Materija, snov, je mrtva in nima nobene dejavnosti. Vsa dejavnost na svetu je dejavnost duha, spoznanja, idej, domišljije. Misli so iz želje, želje pa iz volje prasile, volja prasile je pa vsemogočna in edino dejavna. Zato nam morejo stvari, živali, bacili, strupi škodovati le, če si mi domišljamo, da nam morejo škoditi, to je, kvarni učinki so, kakor vsi učinki, le od naših misli. Tudi naše telo oblikujejo samo naše predstave, seveda deloma nezavestne. Nič zlega se nam torej ne more zgoditi, če sami nočemo. Ker je prasila dobra in hoče le dobro, se nam tudi nič zlega zgodilo ne bo, če se popolnoma njej predamo.

Tretja misel: Zakaj je pa dejansko toliko hudega na svetu, ali samo zato, ker ljudje niso vdani prasili? Kojc si ne upa tega trditi. Pravi, da zmotna domišljija povzroča vse zlo na svetu in te zmote domišljije so v načrtu prasile, ki hoče, da le stopnjema in po razvoju pridemo do popolnega spoznanja in tako do popolne sreče.

Vprav tu, ob tretji misli, se pa odkriva vsa slabost te filozofije. Po zakonu karme je vse od večnosti nujno preodločeno. Kakor Kojc sam izrečno poudarja, svobode ni in nobene svobodne odločitve. Torej se tudi vse nujno godi in dogaja. Tudi zmote so nujne. Če torej zmote povzročajo zlo, je tudi zlo nujno. Tudi spoznanje je le učinek večne preodločitve in nam bo prišlo le tedaj, če je odločeno in kakor je odločeno. S predanostjo v voljo prasile je isto. Če nam pravolja ne da misli in želj, se ne bomo nikdar predali prasili, ker to brez delovanja prasile ni mogoče. Zato je vse osladno govorjenje te filozofije o vdanosti, o ljubezni, o tem, da smo sami gospodarji svoje usode, prazno in goljufivo. Po tej filozofiji vlada neizprosna karma in ali hočeš ali nočeš, ali se vdajaš ali upiraš, zgodilo se bo to in samo to, kar je preodločeno. Brez svobodne volje je človek golo orodje karme!

Kojc le moti in slepi ljudi z dvoumnimi frazami, ki so, kar je v njih resnice, povzete po krščanskem nauku o božji previdnosti. A krščanski nauk o božji previdnosti uči tudi svobodno voljo. Le tako ima tudi govorjenje o vdanosti v božjo voljo pravi pomen.

Pravijo, da ima Kojc mnogo hvaležnih učencev — saj se je celo neki slovenski duhovnik motal okoli njega —, a to je le dokaz, kako malo je

dandanes jasnega mišljenja. Naravno je, da ljudje hrepene po sreči, a zakaj je ne iščejo tam, kjer so zares viri sreče?

Kojca mora pameten človek odkloniti. Edina njegova zasluga je, da je opozoril na veliki pomen vdanosti v božjo voljo, le žal, da je zavil ta nauk v meglo zmot.

A. U.

Andrej Šuster Drabosnjak: Igra o Kristusovem trpljenju (iz leta 1818 po nemškem izvorniku). Za sodobni ljudski oder priredil Niko Kuret. Ljudske igre 17. zvezek. Izdala in založila »Založba ljudskih iger«. Tiskovno društvo v Kranju, 1937, Strani 116.

S pričujočim delom smo dobili novo pasijonsko igro in obenem tudi vsega Drabosnjaka. (»Božična igra« in »Igra o izgubljenem sinu« sta izšli l. 1935. in 1934. v isti založbi). Hkrati pa je to nov prispevek k naši dosedanji pasijonski knjigi: Gregorin in Tominec, Inri (1928), Gregorin, V času obiskanja (1935), Romualdov Slovenski pasijon iz l. 1721 ter Meškov Pasijon (1936).

Vsa ta dela, kakor sploh vsa ona dela, ki so se že v srednjem veku tako rekoč izoblikovala iz cerkvenih obredov v ljudske obrede, ne predstavljajo sicer kakšne posebne umetniške višine, ker to tudi ni prav za prav njihov glavni namen. Vsem tem in podobnim igram gre v prvi vrsti za to, da poudarijo misel religiozne občestvenosti in prav v tem je njihova prednost. Ravno zaradi tega moramo pohvaliti in podpreti gibanje slovenskega ljudskega odra, ki v tej smeri vrši veliko in lepo vzgojno nalogo. Ni to gibanje pri nas edino, v tem delu nam veliko prednjačijo Belgijci (Flamci!), Francozi, Poljaki in Španci. Žal, da nimamo več svojih pristnih ljudsko obrednih iger. Mnogo tega je pri nas v preteklosti zamrlo in je ostalo le še malo prič o močnem verskem občestvenem življenju, ki je živelo med nami v baročni in pobaročni dobi.

Prirejanje takih iger bo moglo veliko koristiti, če bo znalo v ljudstvu obuditi več smisla za religiozno in tudi farno občestvo, ki ga je pri nas zadušila janzenistična verska praksa in bo s tem hkrati vršilo pravi laični apostolat. Težje vprašanje pa je, kako bi bilo treba vso stvar zajeti in zgraditi, da bi bilo več notranjega uspeha.

J. Dolenc.

Miguel de Cervantes Saavedra, Bistroumni plemič don Kihot iz Manče. Poslovenil S t a n k o L e b e n. Izdala in založila Slovenska Matica v Ljubljani 1935—1937.

Delo ne spada le med eno izmed največjih v španski literaturi, ampak ga moremo šteti med največje literarne stvaritve sploh. To je delo, h kateremu se vračajo že stoletja vsi veliki duhovi, literarni zgodovinarji in kritiki. Ob vsakem času, ob vsakem novem in še tako skrajnem slovstvenem gibanju je ostalo delo še vedno sveže, neoporečno, še vedno neizčrpljiv vir za vsakogar. Človek občuti v tem delu nekaj tako brezmejnega, kot zlepa ne v kaki literarni umetnini. Knjiga je, ki se ne postara, knjiga, ki je bila sodobna tedaj, ko je nastala, je sodobna danes in bo ostala sodobna vedno, ker ni dobe, ki bi ne dobila svoje aplikacije v tej knjigi.

Delo je postalo že zdavnaj lastnina svetovnega slovstva, a tudi slovenski prevod ne prihaja prepozno, saj smo ga dobili v lepši obliki in primeroma boljšem prevodu, kot bi ga dobili mogoče pred desetimi ali dvajsetimi leti. Kar tiče prevajanja tega dela je treba omeniti, da malokatera knjiga svetovne literature nudi prevajalcu toliko težkoč kot prav ta, in predvsem zaradi izrednih jezikovnih posebnosti. Razumljivo je

torej, kako težko se je približati prevajalcu vsem jezikovnim finesam, ki jih ima original in dobiti povsod enako močen izraz. Cela vrsta značilnih španskih pregovorov, domislic, krajevnih rekov i. p. že itak izgubi v prevodu na svoji vrednosti, če pa prevajalec delu ni kos, pa še celo izgubi svojo pristnost in tipičnost. In ne le to! Če bi hoteli »Don Quijota« prav doumeti in spoznati, bi skoraj morali poznati viteške romane in vse tiste vire, ki so navdihovali Cervantesa pri njegovem delu.

Tako niti ta slovenski prevod niti kateri koli drugi ni mogel zajeti tistih jezikovnih fines, posebnosti in lepot, ki jih ima izvirnik. A hvalevreden je trud pri slovenskem prevodu, ki ga je imel prevajalec, in borba za adekvaten izraz in celo posrečeni poizkusi zadeti tudi tipičnost. Kljub temu pa so posebno don Quijotovi govori zgubili mnogo na svoji lepoti in posebnosti prav zaradi starih izrazov, ki so zamrli že v današnji španščini, prevajalec jim pa še celo ne more biti kos in jim dati vselej tistega pomena, tiste sočnosti, kakršna je v izvirniku. Da bi slovenski prevod dosegel tudi v jezikovnem pogledu višino izvirnika, bi moral zajemati izraze iz slovenske jezikovne in slovstvene viteške dobe, ki je pa nimamo in hkrati najti besednega umetnika, kakršen je pri nas samo še Župančič.

Vseh teh podobnih težkoč se je prevajalec sam dobro zavedal in deloma opozoril nanje tudi bralca v uvodu. Kljub hibam, ki jih ima slovenski prevod in katerim bi se mogel boljši prevajalec ogniti, in hibam, katerim ne bi bil kos niti najboljši prevajalec, smo prevoda tega svetovnega dela prav veseli in hvaležni založnici Slovenski Matici, posebno še prevajalcu Stanku Lebnu.

Uvod, ki priča, da ga je pisal široko razgledan književnik, nas do dobra seznanja s časom, v katerem je delo nastalo, lepo oriše delo in življenje Cervantesovo, vpelje nas v kulturne, politične in socialne razmere 16. in 17. stoletja v Španiji. Kdor prebere uvod, mu postane marsikaj jasno tudi iz sodobne tragične španske zmede.

Pirnatove ilustracije dajejo prevodu še posebno vrednost, le škoda, da jih ni več. Kazi pa knjigo preveč tiskovnih napak.

Tako se je med druge svetovne prevode uvrstil tudi naš slovenski, da pomaže k uresničitvi Cervantesove slutnje: »...da ga ne bo naroda ne jezika, v katerega ne bi bil preveden.« (»Don Quijote«, II., 3.)

J. Dolenc.

Ivan Cankar: *Jernej szolgalegény és az ő igazsága.* — *Mihaszna Marko és Mátyás király.* Fordította dr. Pavel Agoston, Budapest 1937. Nyugat.

Dasi so Madžari naši mejaši in je del Slovencev živel do osvobojenja v njihovi državi, nekaj jih pa še živi — vendar literarnih stikov med nami do zadnjega časa skoraj ni bilo. Po nemških prevodih v glavnem so se pred kratkim pričeli Madžari seznanjati z edinim slovenskim književnikom, Ivanom Cankarjem. Po daljšem prizadevanju pa se je posrečilo objaviti našemu rojaku dr. Avgustu Pavlu prevod Cankarjevega »Hlapca Jerneja in njegove pravice« ter »Potepuha Marka in kralja Matjaža«. To ni le prvi prevod obsežnega slovenskega literarnega dela, marveč je tudi književni prevod iz slovenščine v madžarščino. Veliki pomen tega dejanja je, da je sedaj Madžarom odkrita slovenska literatura in le želimo, naj bi se delo v tem pravcu nadaljevalo. Nam bi pa tudi bilo prav, da bi se seznanjali s sodobno kulturo sosednega naroda.

K uspehu prve naše knjige med Madžari je mnogo pripomoglo prevajalčevo ime in odlični prevod. Le priznan madžarski pesnik, jezikoslovní

poznavalec slovenščine in izboren madžarski stilist je mogel v tako popolni obliki posredovati Cankarjevi deli tujemu narodu.

Prevajalec je opremil knjigo z uvodom, ki kratko poroča o značaju Cankarjevega tvorstva, zlasti o prevedenih delih. Besedilu je dodal nekaj opomb, ki pojasnjujejo nekatera slovenska imena (Betajnova) in nekatere izraze (matjaževanje, sedmina itd.), kar vse daje prevodu značilnosti izvirnika. Knjiga je tudi dobro opremljena in bo v izdaji založbe »Nyugat« (Zapad), ki ima svojo revijo in zalaga izbrana dela, mnogo pripomoglo k spoznavanju Slovencev v svetu. »Hlapec Jernej« pa je ob svoji tridesetletnici prišel tudi med zadnje sosedje, potem ko ga že vrsta evropskih narodov bere v svojem jeziku. V. N.

Franc Bevk, **Človek proti človeku**, III, zvezek izbranih spisov. Jugoslovanska knjigarna v Ljubljani, 1937.

Tretji zvezek Bevkovih izbranih spisov prinaša povest »Človek proti človeku«. Povest je izšla pred sedmimi leti pri Goriški Matici in je torej za naše občinstvo prav za prav novost.

»Človek proti človeku« spada v vrsto Bevkovih zgodovinsko-romantičnih povesti. Z uvodnim pismom brata Rafaela je nakazal pisatelj celoten okvir povesti; odmaknil jo je sodobnemu času in jo postavil v srednji vek, v 90 ta leta 14. stoletja, v dobo fevdalnih bojev med Vidmom in Čedadom, v dobo roparskih vitezov, v čas kuge in vojske, v dobo upora proti oglejskemu patriarhu Bertrandu. Svet pa, ki ga poustvarja pisatelj v teh zgodbah, je njegova ožja domovina, tolminsko-cerkljanski svet, kraji od Ogleja in Čedada do Poljanske doline. Ta pokrajina je leposlovno po Preglju in Bevku že tolikokrat zajeta in pokazana kot malokatera.

Vso povest, ki jo označuje izrazita zgodovinska fabularnost, je razdelil pisatelj v pet delov: Uporniki, Ljubezen, Uboj, Kazen, Sokol. Na glavno zgodbo, ki riše družino in usodo zadnjega cerkljanskega plemiča ter njegovega gradu, je nanizal pisatelj celo vrsto drugih zgodb in usod, katere mu je narekovala njegova izredno močna domišljija, tako da ta preobilnost posameznih zgodb in usod ljudi bralca utruja in prav zaradi tega mu skoraj nobena oseba ne ostane dobro v spominu, da bi jo mogel spremljati skozi vso zgodbo do konca. Vzrok za to je deloma tudi v tem, ker so nekatere osebe podane zgolj zunanje, brez njihove globlje notranje usode, in deloma pisateljeva tehnika, da zgodbo ponekod nenadoma prekine ter prične z novo, v kateri nastopajo spet novi ljudje, ali pa nadaljuje katero izmed prejšnjih. Tako gre vsa povest naprej nekako pretrgano, nenetno. Ta način pripovedovanja in vzporejanja dogodkov je sicer stilno povesti v škodo, a po drugi strani mogoče prav zaradi take tehnike povest vseskozi izredno napetost. In zdi se, da je pisatelj prav to hotel.

Bevk je v tej povesti združil romantiko in realizem. Prvo označuje silna moč pisateljeve domišljije, ki mu narekuje čudovite, skoraj pravljичne dogodke in zgodbe, drugo pa znani Bevkov naturalistični način oblikovanja življenja, a to spet ne v tistem grobem skrajnem pomenu, kot ga ima naturalizem. Pri Bevku pomeni naturalizem tisti njegov odnos do snovi, do življenja, ki ga oblikuje živo in neposredno in ki izraža vso grozo in bolečino človeških nasprotij.

Značilna je za povest tragična usoda vseh glavnih junakov zgodbe. Oče Božidar umrje na bojnem polju, sin Jerko umrje v plamenih domačega gradu, hči Irena se da zazidati ob cerkvi, ko je zgubila vse najdražje na svetu: otroka, moža, brata in očeta, Friderik de Portis je obsojen na

razčetrjenje, Končna usoda vseh teh ljudi, do katerih ima bralec prav za prav največ simpatij — mogoče prav zaradi njihove usode — je trda, boleče grozna in Bevk jo zna prikazati tako živo in neposredno, da človeka pretresa.

V tej povesti nam je Bevk znova postavil tisto gledanje, kot ga pri njem večkrat srečavamo. Bralcu odpira vsa brezna, iz katerih se je rodilo gorje in trpljenje, a pokazal je tudi, kje je vir očiščenja in odrešenja. A zdi se, da je navezal pisatelj večino problematike človekove notranjosti prav na Jerka, Božidarjevega sina. V njem je tako rekoč pokazal vse skrajnosti človekove duše. Jerko je človek, kateremu se upre viteštvo in kri. »Ne bom vitez. Bog, pokaži mi drugo pot!« (str. 42) pravi ob neki priliki, ko po nesreči umori prijatelja. Odpove se plemstvu in gre, da bo prepričeval ljudi, »naj živijo brez krvi in orožja« (str. 97). V Jerku živi človek, v katerem je posebljena življenjska teža tedanje dobe, ki gre h koncu in je na obzorju nov čas in nov človek. »Preganjal je zlo — od dne do dne več ga je bilo (291). Zato vprašuje Elijo: »Brat Elija, ali bomo spravili v tisoč letih zlo s sveta?« (291). Brat Elija mu je rekel mračno: »Pregneti človeka!« ... Jerko je gledal v Križanega, vpraševal: »Kaj naj storim?« Kristus se je grenko smehljal, kot bi hotel reči: »To sem jaz, Bog — človek. Kot človek sem trpel, kot Bog nisem mogel trpeti. Ali hočeš, da bi bili vsi ljudje bogovi?« Jerko je od dušne bolečine vil roke (str. 292). Notranji spor v Jerku raste zlasti še, ko naleti na patriarhovo neusmiljenost in maščevalnost, a brat Elija ga tolaži: »Ljudje so stokrat krivični in zmotljivi, le Bog je pravičen in nezmotljiv« (308). Razočaran nad vsem, sleče Jerko meniško haljo, v njem zmağa človeška dobrotta, opravi se spet v viteza, da reši sestro in grad. A preživeti mora zadnjo bolečino, smrt v plamenih domačega gradu.

V Jerku nam je podal Bevk še najbolj zgoščeno podobo od vseh ostalih, tragično podobo človeka, o katerem pravi brat Elija: »Rojstvo te je osleparilo. Mati te ni rodila ne plemiča ne redovnika, ampak pevca. Čustvo si, a nisi razum. Nisi samozatajevanje, kri si, ki te kliče v življenje ... (334, 335).

Povest »Človek proti človeku« moremo šteti med eno izmed najboljših Bevkovih del in hkrati tudi uvrstiti med najboljše slovenske ljudske povesti.

Jezikovno in stilno se kaže tu pa tam površnost, dalje moti nekaj manj znanih izrazov in nepotrebne tujke, n. pr. vsevod (povsod) str. 6, 241; kazno (podobno) 38; ténja (senca) 45, 62; pritišano (potihoma) 70; blizek (blizu) 67; je zasigal (močno dihajoč govoril) 72, 202; mrščalica (mrzlica; Lavrenčič rabi izraz: mrazčalica, gl. Grazia Deledda, Golobje in jastrebi 70) 76, 90, 253; rupa 130; poplah 132, 144, 187 (ne v istem pomenu!); začumeti 170; žebrnjati 185; mojškra 209, 212, 241; potišati 372; nerazumljivo je n. pr.: »Imenujte mi rablja, ki bi si se g r a l brusiti sekiro za naše glave!« str. 35; zmotim se o kom ne v kom; z drugimi palimi plemiči 175; »nebo se je vsak večer pisalo od zapada« 267, in podobno.

J. Dolenc.

Erich Kästner, Pikica in Tonček. Prevedel Mirko Kunčič. Ilustriral Walter Trier. Zbirka mladinskih spisov. Jugoslovanska knjigarna v Ljubljani 1937.

To je sodobna povest iz Berlina, katere junaka sta mala Pikica in njen tovariš Tonček. Na eni strani kaže nebržnost bogatih staršev za otroka, na drugi pa junaštvo siromašnega otroka. Snovno resna pripoved je prepletena s humorjem, oblikovna posebnost pa so pisateljeva poučna razmišljanja ob koncu vsakega poglavja, ki neposrednost povesti zelo kvarijo.

V. N.

Zapiski.

RESNICA IN LJUBEZEN — VPRAŠANJE O »PONUJANI ROKI«.

Odmev v časopisju.

Poslanice kardinala Verdiera se je komunistično glasilo »Humanité« razveselilo. Misli, da je sodelovanje pri določeni praktičnih akcijah mogoče. Taki praktični cilji bi bili, kakor jih je Thorez navajal: borba za kruh družinam, za ustanove socialne pomoči, obramba proti hitlerizmu, za mir. Zahteva pa tudi nasproti sebi spoštovanje vesti, komunisti se ne smejo smatrati za »izgubljene ovce«.

Socialistično glasilo »Populaire« (6. januarja 1938) ni posebno navdušeno za geslo komunistov. Pravi, da je delavski razred »antiklerikalen«, če vidi, da Cerkev sodeluje s kapitalisti.

Katoliško glasilo »L'Aube« se je razveselilo objave kardinalove poslanice predvsem zaradi močnega poudarka ljubezni. »Mnogo bodo razpravljali o namenu in dalekosežnosti božične poslanice. Vsi komentarji bodo zmotni, če se bodo postavili na politično stališče. »Ponujani roki« papež ne odgovarja s taktičnimi potezami (manoeuvres), ampak s pozivom. To je klic Očeta in Pastirja... Vendar kretnja, ki ni v nobenem pogledu politična, more imeti posledice tudi na političnem polju. Beseda Pija XI. bo globoko in dolgo odmevala v celi Franciji. Popuščanje verske napetosti (détente religieuse) se bo nadaljevalo in širilo.«

Odgovor krščanskih delavcev.

V »L'Aube« (28. dec.) je napisal Gaston Tessier, glavni tajnik Zveze francoskih krščanskih delavcev, o tem predmetu članek, v katerem omenja najprej vprašanje poslanice: Kaj pričakujete od nas?, nato pa odgovor komunista Duclosa v »Humanité« (24. dec.), ki pričakuje, da se bodo krščanski sindikati združili s sindikati socialistične Splošne delavske zveze, kjer so že mnogi katoličani. Tessier pravi: »Komunisti hočejo vztrajati v svoji laični in materialistični miselnosti. Zato je delavska enotnost (unité ouvrière) v smislu uvrstitve v okvir ene same organizacije nemogoča (embrièvement dans les cadres d'une seule organisation). Saj sindikalna delavnost po naši misli ne more biti omejena samo na materialne želje, samo na zahteve plače, samo na pritisk z močjo števila. Sindikalna akcija je posebno v naši deželi zvezana z naukom, z idealom, z disciplino. — A iz tega ne sledi, da bi bil nemogoč vsak tudi slu-

čajni, trenutni sporazum, omejen na določene točke. Krščanski sindikalizem je že doslej nudil roko vsem delavcem, ki so v dobri veri in imajo pošteno voljo, podpiral upravičene zahteve do štrajka vključno. Naša »ponujana roka« ni bila vedno tako dobrohotno sprejeta. A vseeno smo pripravljene tudi vnaprej sodelovati s takimi medsebojnimi dogovori za natančno določene bližnje cilje... Taka srečanja so možna, zahtevajo spoštovanje medsebojnega prepričanja in predpostavljajo v prvi vrsti jamstvo popolne sindikalne svobode.«

Odgovor žosistov.

Odgovor katoliške delavske mladine (žosistov) na ponudbe komunistov je objavilo njihovo glasilo »La Jeunesse Ouvrière«. V začetku izjavlja, da hoče obravnavati problem v celoti s pomočjo prelepe božične poslanice kardinala Verdiera. Omenja tudi, da so veliki časopisi poslanico objavili vsaj delno, a dodali so več ali manj tendenčne komentarje, ki so bili prikrojeni bolj za lastne namene (pour les besoins de la cause), kakor za to, da se resnica poslanice razodene. »Kardinal je materialistom, ki ponujajo roko katoličanom, dejal: »Vaši nauki niso naši nauki (gl. zgoraj)... Ali je potem sploh možno sodelovanje?« Samoumevno je, da tu ne gre za tako sodelovanje, ki bi obstajalo v izkazovanju raznih uslug, kar smo mi vedno pripravljene storiti. Mišljeno je sodelovanje, ki predpostavlja soglasje dvojnega mišljenja, dvojnega hotenja za zgradbo sveta po zamisli, glede katere ne soglašamo.

Za nje, ki nam ponujajo roko, je končno vse le materija. Le ona velja in le zanjo moramo živeti. Celo človek ne bi bil drugega ko popolna sestavina dušika in drugih snovi, njegovo življenje bi se nehalo v jami in s tem bi bilo vsega konec. Zamisel celotnega človeškega življenja, ne samo nekega dela življenja, se torej razlikuje od našega pojmovanja. — Državo, družino, narod, družbo, vse je treba graditi v službi materialistične zamisli, ki vodi njihov program. A kako je mogoče v takih okolnostih govoriti o človeškem dostojanstvu in ponosu? Kako se je mogoče bližati resnici in popolni sreči, ki ni samo v tem, da je trehuh poln, marveč ustreza vsem težnjam naše človeške osebe? Tudi moramo vprašati: Če so po njihovem naziranju sestavine človeka samo snovi, ki se nehaajo gibati s smrtjo, kakšna je razlika med človekom in živaljo, in zakaj živali ubijamo ter jemo, med-

tem ko s človekom drugače ravnamo? ... Med našimi pojmi o življenju je torej razlika, ki je nobena stvar ne more premostiti. Mi, ki imamo Kristusov nauk, ne moremo misliti življenja, ločenega od namena večnega življenja, za katerega smo prejeli to življenje. Mi nismo samo popolnejša snov. Vsak izmed nas ima dušo, ki je ustvarjena po božji podobi in je določena za večno srečo. ... vse naše življenje mora biti urejeno v zvezi z večnim življenjem, h kateremu smo poklicani. Tako je torej popolnoma nemožne sodelovati, ker si katolicizem in materializem nasprotujeta.

A tega nazora o življenju, ki je edino resničen, nimamo pravice hraniti le zase, kakor bi hranili zaklad, če bi ga imeli. Nasprotno moramo delati. Razširjati, izžarevati ga moramo, da bo enkrat zmagal, ko bo razsvetlil vse one, ki so sedaj na napačni poti. Glede tega pravi kardinal v svoji poslanici: »Mi kristjani hočemo tolažiti vse, ki trpijo (gl. zgoraj)... In tedaj boste kmalu ugotovili, da more zelo pospeševati srečo vseh.«

Treba je, da tu razkrijemo vso moč svojega ideala, svoje vere, ki se ji ne bomo nikdar odpovedali, marveč jo vedno uporabljali, da z njo pomagamo svojim bratom — delavcem. Za nas kristjane mladi delavec ni le orodje v službi proizvodnje, ne neka snov, ki živi, nato pa popolnoma izgine. Ne, vsak človek in torej tudi vsak mladi delavec je božji otrok, Kristusov brat. Zato mora tako tudi živeti, a zato mu je treba dati sredstev. V teh mislih dobimo razlago zahteve žosističnega gibanja, ki hoče pomagati vsem mladim delavcem, da morejo živeti krščansko življenje. Kadar mi postavljamo različne zahteve, nikakor nečemo uganjati demagoške licitacije, da bi s tem ohranili ali pridobili simpatije delavskega razreda. Če bi se naše prizadevanje tu ustavilo, bi mogli po pravici dvomiti nad nami. Vse naše zahteve, vsi koraki, vsa agitacija itd. je za nas dolžnost, če bi se njej izneverili, bi bilo izdajstvo z naše strani. Mi hočemo doseči za vsakega mladega delavca plačo, varnost, higieno, stanovanje, z eno besedo vse življenjske pogoje, ki so v zvezi z njegovim dostojanstvom otroka božjega. Ne branimo mladih delavcev le zato, da bi dosegli zanje materialno življenje z vsem njegovim ugodjem, marveč zahtevamo zanje tako materialno življenje, ki jim omogoča, da se približajo Kristusu. Ali ni naše delo bolj ko vsako drugo v službi delavske mladine in vsakega njenega člana. ... Kristusa - Delavca hočemo ljubiti, braniti in mu služiti v vsakem našem bratu delavcu. Tako ni več mo-

goč odpad. V imenu krščanske ljubezni moremo reči vsakemu našemu bratu: Zanesite se na nas, mi vam hočemo pomagati in dati življenje delavca, ki bo primerno za človeka in kristjana.

Zato ne zahtevajte od nas, pripadniki materializma, da vam pomagamo graditi svet, o katerem nimamo enake zamisli. Življenjska vprašanja hočete reševati na način, ki je nasproten našemu. Ne uvidimo, kako bi mogli skupaj delati, ko imamo tako različne cilje. To bi pomenilo, da hočete, naj nosimo skupaj kamenje za zgradbo, ki bo postala za nas ječa.

Naše krščansko življenje ne more biti izven našega delavskega življenja. Z delom namreč vsak dan dosegamo, da se bližamo Kristusu-Delavcu in tako po sodelovanju z Njim delamo za boljše stanje delavstva. Hočemo biti kristjani v vsakem pogledu našega življenja. Le v naši veri, našem idealu najdemo popoln razvoj naše človeške osebnosti in resnično srečo, za katero težimo. To veselje, to srečo želimo prinašati vsem našim bratom, tako odgovorimo na poziv sv. očeta, ki nam ga prinaša poslanica kardinala Verdiera:

»Tudi mi hočemo kakor Ti, božji Samarijan, pomagati vsem, ki trpijo ali so v bedi, z upanjem, da vsem to bedo olajšamo, ali jih vsaj okrepimo in potolažimo... Pomagali bomo vsem bratom delavcem, prinesli jim veselje, da bodo spoznali Kristusa, da ga bodo ljubili, ko spoznajo v Njem resničnega Rešitelja delavskega razreda in našega neurejenega sveta.« — Žosisti so na mestu in bodo znali izpolnjevati svojo nalogo. I. F.

ANTISEMITIZEM.

V petek, 11. februarja je imel g. Franc Ters eg la v na večeru Prosvetne zveze v Ljubljani predavanje o judovskem vprašanju, ki se dandanašnji zopet z najrazličnejših zrelšč in stališč obravnava; večji del s hudo strastjo in politično tendenco. Na prošnjo uredništva Časa je g. predavatelj sam napravil povzetek svojega predavanja:

Evropa zopet doživlja protizidovsko razpoloženje in organizirano gonjo zoper židovski narodni drobci, ki šteje samo nekaj nad pol odstotka vsega prebivalstva na zemlji in je razstresen po vsem svetu. (Vseh Judov na svetu je 14—15 milijonov, od teh jih je 9 in pol milijona v Evropi). Vprašanje je, odkod nesorazmerje med tako neznatnim številom tega naroda in med ogromnim vplivom, ki ga ima ta drobci na kulturno usmeritev, posebno pa na način gospodarskega življenja vseh nežidovskih kulturnih narodov na svetu.

Odgovor na to vprašanje kaže dva različna nazora o biti judovskega naroda, ki nam edina more razložiti njega pomen za življenje in razvoj narodov, med katerimi žive Judi kot gostači. Eni menijo, da je judovstvo po svojem telesno-duševnem, rodnem bistvu samem obremenjeno s samimi pretežno negativnimi svojstvi, ki so škodljiva vsakemu nejudovskemu narodu, s katerim živijo Judje skupaj v simbiozi, da so torej edinstven narod po vsem svojem rasnem ustroju in duhovni osobitosti, pa da bi, naj bi bile zunanje okoliščine njihovega življenja in razvoja kakršnekoli, neizpremenjeno in neizpremenljivo ostali, kar so. Temu skrajnemu nazoru o židovstvu stoji nasproti drugi, ki ga ne moremo imenovati ekstrem kakor prvega, pač pa ne upošteva nekega važnega momenta, ki ga v presoji narave in usode judovstva ne smemo prezreti, če naj bo naša sodba stvarna in pravična. Trdijo namreč — in temu mnenju se mora po velikem delu pridružiti vsak kulturen človek, ki se brez kritike in brez upora ne udaja nebrzdanim rasnim naagonom ter predsodkom, ki se čestokrat vežejo s krščansko vero, pa dejansko v pristnem krščanskem verskem mišljenju in etosu nimajo nobenega temelja — da je v pretežni meri kriva veliki napetosti med židovskim narodom-gostačem in njegovimi gostitelji, krščanskimi narodi, tragična zgodovinska usoda Judov, ne pa izključno le neke samo njim lastne negativne in škodljive osobine, ki bi jih nežidovski narodi ne imeli. Dejstvo, da so gostitelji smatrali med nje razkropljene Jude za manjvreden element, jih zato politično zapostavljali kot neenakovredne in neenakovredne in jih degradirali v parije, je prisililo Jude, da so v obrambo svojega obstoja razvili neke lastnosti, s katerimi so si zlasti v gospodarski konkurenci, zatem pa v kulturnem sožitju z nami pridobili neko prvenstveno vlogo, ki je imela in ima neke škodljive posledice za krščansko bitje in delovanje naše družbe. Reakcija nežidovskih narodov zoper ta kvarni vpliv njihovih gostačev na njih kulturno življenje in gospodarski ustroj pa na celotno duhovno usmeritev izobraženega človeštva rodi politični antisemitizem, ta pa zopet draži v Judih izvestne nagone in čustva ter dvigne iz globlin njihove duševnosti na površje in okreplja neke lastnosti, ki v namenu samoobrambe ščitijo njihov rod v kvar gostiteljem, tako da tlačeni v mnogih ozirih podjarmi in slabi svojega gospodarja, dočim bi bila od rasne borbe nemotena asimilacija — tako pravijo zagovorniki Židov — židovsko vprašanje v plodnem in koristnem

kulturnem spoju s krščanskim elementom najbolj naravno rešila, kakor ga je rešila v Franciji, Italiji, Angliji in v USA.

Prav pri tej točki pa se zavemo, da nam tragična zgodovinska usoda sama tudi še ne razloži docela judovskega vprašanja, zakaj takoj nastane vprašanje, da li je taka asimilacija resnično mogoča, ali morebiti ni le navidezna, varajoča, ter našemu bitju škodljiva, in pa vprašanje, z a k a j je usoda Judov takó tragična — mar ne zato, ker se v njihovem bitju samem skriva neka krvna in duševna osobina ter duhovna usmerjenost, ki je v tako hudem nasprotju z nežidovsko naravo, da so konflikti nujni in neizogibni? Gotovo je, da se ničesar ne more razviti, kar ni že v klici kakorkoli in kolikor toliko naravno dana, in zato so nekatere temeljne črte judovskega narodnega značaja dane že v njihovi prvinski naradni razpoložnosti (dispoziciji) kot možnost razvoja v gotovih okoliščinah. Te osobine že prirodno-nagonsko utemeljujejo hudo rasno nasprotje, odboj in odpor med židovskim in nežidovskim elementom, saj bi sicer njihova tragična zgodovinska usoda, ki sega že tisoč in več let nazaj pred krščansko ero, ne bila docela razumljiva, pa naj se jim je prizadevala še tolika krivica. Tudi med belimi in nebelimi ter med belimi narodi samimi je rasna napetost, ki se v gotovih dobah poravnava v najkrvavejših spopadih, toda njihov kulturni spoj, edinost in sodelovanje je brezprimerno lažje in se vrši ter okreplja harmonično, dočim bodisi beli bodisi nebeli narodi Žide čutijo vedno bolj ali manj kot tuje telo. Celó tam, kjer so se priličili svojemu narodu-gostitelju v največji meri, živi v preprosti plasti naroda antipatija do njih ter se sprošča na najrazličnejše načine, tako da se časih v slepem naagonu sovraštva Judom pripisuje krivda na marsičem, česar je narod-gostitelj sam kriv ali kriv vsaj v enaki meri. Take osnovne lastnosti židovstva, ki zbujaajo reakcijo, pa se v samobrambi razvijajo in krepe, so v veliki meri povzročile njihovo tragično zgodovinsko usodo, ta pa je tembolj stopnjevala in do viška izne-govala v njih te lastnosti, ki so nam v sožitju z njimi kvarne, čim bolj je v Judih porajala čustva ponižanosti, tlačeno-sti in nedostojnega položaja nadležnih gostačev. Vsaka emigracija (naj navedem samo francosko ob prelomu 18. in 19. stoletja pa sodobno rusko) rodi napetost med priseljenim in domorodnim elementom, naj gre za tujo ali za sorodno ali celó za isto kri ter v gostih razvija iz čustva izkoreninjenosti, tujosti in potrebne samobrambe izvestna negativna svojstva: potuhnjenost, hlimbo, kovarstvo in

sposobnost pretkane borbe, v kateri slabši preмага močnejšega — toda nobena emigracija ni rodila take neprenehajoče napetosti in antagonije med gosti in gostitelji, kakor židovska. Tukaj igra poleg zgodovinskega činitelja svojo vlogo tudi krvni in duhovni: o tem ne more biti dvoma.

Kakšen je ta faktor in od kod izvira, to je drugo vprašanje. Prvi se je v našem času najbolj temeljito bavil z njim znani sociolog Werner Sombart, ki je našel v bistvenem pogledu pravo rešitev, čeprav ta ali oni njegov razlog in zaključek ne drži popolnoma, gre časih predaleč in zanemarljivo gotove momente za vsestransko pravično presojo (Sombart ni antisemit). Osobine judovskega rodnega duha, ki se močno antagonistično kosajo z našimi, so: racionalizem, ki prevladuje nad srcem, čutjo in nagoni, ter preračunana smotrnost njihovega zadržanja in ravnanja v vseh zadevah njihovega sožitja z nami, v katerem je njihovo gledanje na vse stvari in socialne odnose ter smotre določeno predvsem po interesu, po koristi, ki jih prinašajo, in po njihovi praktični uporabnosti. Če se kaže to pri trgovskem poklicu (ki so se ga Židi v razkropljenosti zaradi izključitve iz odličnejših družabnih funkcij in položajev morali lotiti, pa so zanj gotovo tudi prirodno najbolj usposobljeni)¹ v lovu za dobičkom, se očituje ta njihova miselnost pri inteligentih v tistem revolucionarnem mesijanizmu, ki Jude prav posebno odlikuje in je obeležen pretežno materialistično: kolikor mogoče večje blagostanje vseh, mišljeno čisto tostransko. Tej miselnosti je tuja transcendentna realnost, vse, kar tostranstvo presega; tudi njihov Bog je hudo oblikovan po človeku in človeških odnošajih: bolj absoluten Gospodar, ki svoje hlapce že na tem svetu plačuje z bogastvom in dostojnim položajem, neposlušne pa kaznuje s siromaščinno, socialno zavrnjenostjo in moralno manjvredno oceno, če se ne drže stroge črke zakona. To seveda ni razodeti Bog, marveč njegova skažena podoba v narodu, ki ga sam Bog v stari zavezi kara zaradi trdovratnega malikovanja časnih dobrin; preroki pa mu očitajo pomanjkanje

ljubezni in altruističnih čustev ter srčne-ga odnosa do stvari sploh, tako da predpostavljajo suženjsko izpolnjevanje moralne postave do vseh nebitvenih malenkosti notranjemu prepričanju in sočutnemu vrednotenju sočloveka. Misericordiam volo et non sacrificium, jim kliče Jehova sam, ob drugi priliki pa zavrača njihove daritve in molitve, ki se mu gnusijo, ker ga časte le z jezikom. Morala povprečne judovske biti je legalistična in utilitaristična. Treba se je le spomniti najmarkantnejših zgledov iz stare in nove zaveze, predvsem borbe Zveličarja zoper farizejstvo, ki je predstavljalo narodno stranko Židov. Prav tu pa mora verski filozof zastaviti kritiko Sombarta oziroma njegovega znamenitega dela »Die Juden und das Wirtschaftsleben« (München 1918), ki je v tem oziru preveč enostransko. Izvajanja nemškega misleca, ko razsvetljuje osnovno osobino židovstva in jo tudi pravilno izvaja iz njegovega nomadizma, so pomanjkljiva v toliko, ker je prezrl čudovito razdvojenost, polariteto in široki napon judovskega duha, ki je zmožen tudi največje globine, iskanja Boga in najidealnejšega poleta, tako da se ima človeštvo prav njemu zahvaliti za vrhove religioznega genija in plemenitega etosa v ponotranjenju duše (psalmist, preroki, Odrešenik sveta, njegova presveta Mati in ves rod, Pavel itd.). Treba je sploh opozoriti na temeljno napako, ki jo delajo nemški rasni ideologi, ko prezirajo, kako se je tudi v judovski narodni duši boril globinski in idealni element z materialistično-racionalistično miselnostjo (»zwei Seelen wohnen, ach, in meiner Brust«) in je porajal v tej borbi z individuom in s povprečno množico najvišje duhovne vrednote človeštva. Kristusovo življenje in delo je najkласičnejši primer tega antagonizma v judovski duševnosti in narodni celoti, ki je »preganjala preroke in ubijala svoje najboljše sinove« in ki bi si bila zaslužila vse drugačno usodo po svojih genialnih darovih duha, če bi se judovska mesijanska ideja ne bila čisto posnovila v iskanju najvišjega posvetnega blagra in moči. Kdor ne upošteva plemenitejšega dela judovskega duha, ki je v tej borbi s povprečjem in večino ter s fatalnimi zgodovinskimi okoliščinami podlegel, vseeno pa človeštvu podaril najvišja načela in vrednote religioznega in moralnega gledanja ter življenja pa tudi univerzalnega pojmovanja zgodovine, ki je premagalo separatizem starega sveta, njega nacionalno ozkosrčnost ter je človeštvo zedinilo — ta bo v svojem slepem antisemitizmu moral priti nujno do tega, da zavrže tudi vse kliče naše kulture, ki so jo negovali v

¹ Znana kratka »Judovska zgodovina« od Joahima Prinza, ki je Žid in je v tem svojem delu napisal pravo apologijo židovstva, navaja številkke, iz katerih razvidimo, da je bilo l. 1816 v Nemčiji 94.6% vseh Judov trgovcev, bankirjev in fabrikantov ter 4.9% v svobodnih poklicih, l. 1907 pa je razmerje v obeh kategorijah bilo skoro isto (v pridobitnih poklicih 91.3%, v svobodnih 6.84%).

sredi judovstva od božjega razodetja navdihnjeni preroki, modreci, bogoljubci ter sam božji Odrašenik. Posledica takega enostranskega gledanja, ki gotovo izvira iz nezmožnosti vmisliti in včutiti se v zgodovino duhovnih borb judovstva, kakor jih beremo iz stare in nove zaveze pa tudi iz poznejše zgodovine judovstva (Uriel da Costa, Spinoza, Mozes in Feliks Mendelssohn, Rathenau), je ta, da antisemitski rasni ideologi ne vidijo, kako je tudi zgodovinska usoda, ki je Jude prištelala med izmeček človeštva,² bila v veliki meri kriva, da se je v tem nesrečnem narodu vršil izbor slabjših pred duhovno elito visokega etosa, tako da se je plemenita stran njihovega bitja okrnila in si je židovstvo dejansko podjarmilo krščanske narode po svoji brezskrupulozni gospodarski delavnosti, ki je takó deloma bila orodje njihove samoobrambe. Seveda to dejstvo ne more, kakor bi radi zagovorniki židovstva, skriti dejstva, da so bile klice takega fatalnega razvoja po neki strani v prvotni judovski prirodi in prirodni razpoložnosti sami, kakor so naravno v arijski duši tudi, pa v veliko manjši meri. Izrednemu socialnemu položaju, ki je Jude zaprl v ghetto, so se pridružile stroge rasno-verske prepovedi judovstva samega, predvsem prepoved poroke z nežidi, tako da je medsebojno istokrvno plojenje židovstvo še bolj zaprlo v lasten krog. Razdvojenost judovske psihe, kolikor izvira iz pomešanosti različnih ras v njihovem tipu,³ se kaže posebno v španskih Židih — sefardih — in vzhodnih ali aškenaških Židih, ki štejejo celih 94% vseh Judov na svetu in so jih sefardi sami vedno označevali in jih označujejo kot fizično in moralno manjvreden element judovstva. Tudi v tem je zla usoda — faktor, ki ga rasna ideologija antisemitizma premalo upošteva in zato ni povsem pravična in stvarna.

Odkod tiste judovske rasne osobine, ki jih je njihova zgodovinska usoda krepila in pospeševala, se sedaj vprašamo. Če moramo Sombarta korigirati, kjer je

² Že v predkrščanskem času so pogani Jude smatrali za rod, ki je »mrzek ljudem in bogovom«, kakor nam izpričuje Tacit (Historiae V, 3—8), ki to izvaja že iz časov, ko je egiptovski kralj, kakor on pravi, Jude izgnal iz Egipta.

³ Novejši etnologi ugotavljajo štiri, pet, šest in še več različnih rasnih sestavin v judovstvu; merodajen za njihovo bit ni toliko hudo problematični rasni ali krvni element, iz katerega antisemitizem izhaja, koliko njihova zgodovinsko nastala duhovna podoba ali njihov duševni in duhovni tip.

judovski duši krivičen, ko premalo vidi v polarni raznoličnosti njenih osobin nje-ne visoke odlike ter vrednote, ki jih je vsemu človeštvu posredovala, pa ne najdemo boljše razlage od njegove, ko se vprašamo po vzroku in izvoru materialističnega hiperracionalizma povprečnega židovstva. Vzrok je v njihovi nomadski biti.⁴ Večji del svoje zgodovine so Judi nomadizirali, si le začasno osvojili zemljo in državo, v kateri se niso ustalili, potem pa se zopet selili, bodisi siloma kar v celoti deportirani v tujo zemljo, bodisi prostovoljno — že v predkrščanskem času je bila judovska emigracija mogočen faktor — in so tako ostali brez trdnega in stalnega jedra, iz katerega bi organično rastle; v resnici so izkoreninjenci in brez tiste tradicije, ki jo imajo že tisoč in tisočletja kot nekaj konstantnega poljedelski narodi. Vedno iznova se morajo boriti za svoj obstoj, se ravnati po danem momentu in vladajočih razmerah ter se pritvarjati po neki čudoviti spretnosti prilagodevanja in priličevanja svojim gostiteljem, kar pa ne more izbrisati neke bistvene distance in izravnati napetosti med obema elementoma. V velemestu žive danes tako kakor že dvatisoč in več let prej v bistvu klateško življenje, v katerem se je razvilo njihovo nagnjenje do kopičenja kapitala do najvišje stopnje; ni dvoma, da so Židi največ pripomogli h kapitalističnemu načinu gospodarstva na ruševinah srednjeveškega stanovskega naturalnega reda — dejstvo, ki v največji meri razloži antagonizem med njimi in krščanskimi narodi. Vzporedno s to pridobitno usmerjenostjo povprečnega judovskega talenta in etosa gre neka mesijansko-revolucionarna težnja, ki ruši tradicionalne osnove krščanske kulture, razumljiva iz njihove borbe za čim varnejše življenje in obstoj v okolici, ki jim je sovražna, zakaj le politično in socialno izenačenje v smislu popolne evdajmonije v egalitarni demokratični državi more ustvariti in zasužurati Judom boljšo bodočnost. V nasprotju s konservativno miselnostjo poljedelskih narodov so Judi progresisti zaradi zgodovinskih okoliščin in svoje usode, v kateri je njihovo racionalistično gledanje in mišljenje zelo pomagalo ustvariti tisto podobo sve-

⁴ Sombart je tu napravil eno napako, da namreč nekoliko preveč postavlja v ozadje čas judovske neodvisnosti, ko meni, da so tudi v tej svoji državi (nekako od 1200 do 587 pa zatem še nekaj desetletij pod Makabejci do Heroda) Judi bili v Palestini pretežno le nomadski »Hervolk«, ki je imel kmetiče kot tlačane in najemnike, kar je nekoliko pretirano.

ta, ki jo je prosvetljenstvo začelo uveljavljati v odkritem nasprotju do krščanstva. V tem oziru je igral prvenstveno vlogo judovski žurnalizem, ki je v tem smislu vseskozi produkt judovskega ostrega, prožnega in jedkega duha, ki rad analizuje razdira.

Ali naj torej fatum, ki smo ga v bitju in žitju judovskega naroda spoznali, kar tako priznamo in še potrdimo, pomagamo njegovemu usodnemu teku ter celó sodelujemo, da množimo antisemitsko sovraštvo in afekte, poslušajoč glas svoje krvi, prirodnega rasnega antagonizma in bojnih nagonov — se mora v svo resnobo vprašati vsak krščanski kulturni delavec. Ne, ker to je nekrščansko in prav v bistvu krščanstvu nasprotno. Dejstva so in se ne dajo zanikati: med judovsko miselnostjo in našo duševno skladnjo je veliko prirodno nasprotje, prvobiten nagnoski antagonizem. Toda religija, ki narodo potrjuje, ima obenem nalogo, da človeku pomaga s pomočjo duha in milosti odoleti z lim, bolje rečeno, po dednem grehu izkvarjenim prvinam njegove animalične prirode ali vsaj omiljevati, poduhoviti, sublimirati borbo plemen in drugih človeških kolektivov, usmerjati življenje človeka in družbe pa tok zgodovine po višjih smotrih, v duhovni borbi izločati tako zvana nujna zla, kolikor je pač mogoče. To velja tudi za naš odnos do judovstva, ki ne more biti drugačen, kakor morajo biti naši odnosi do kateregakoli naroda sploh, namreč odnos same Odrešenikove ljubezni, ki nam veli, da preobražamo svet po nauku božje ljubezni in bratskega sožitja in prav do judovstva, ki ima v zgodovini krščanskega človeštva kot neko prav posebno orodje v načrtu božje Previdnosti zelo važno skrivnostno vlogo, gojimo posebno globoko sočutje. To nam je posebno razodel apostol Pavel, ki je gorel za svoj narod, da bi se tudi on izveličal, in je od krščanskih mislecev vseh vekov najbolj doumel Vladimir Solovjev v svojem najbolj globoken in najbolj skrivnostnem delu. To je seveda proti prirodnim instinktom rase, toda krščanski moralni zakon nam je dan zato, da demonijo izkvarjene prirode premagujemo, sicer bi bila prazna marnja govoriti o nadprirodni biti krščanstva in našega stanja v milosti božji. Brene krivde zaradi nepriznanja Mesije in njegove smrti na križu, ki je po skrivnostnem zakonu Previdnosti položeno na rame vsemu judovskemu narodu, se tiče izključno le nedoumljivo modre božje sodbe, ne pa nas, da bi se nad Judi maščevali, ki zanje Cerkev ljubeče moli in veruje, da se bodo pred koncem sveta izpreobrnili, ko bodo v zahvalnici Božu

tudi oni in oni s prav posebno upravičenostjo in najglobljim občutjem zapeli: Felix culpa! Tudi tukaj velja, da more le ljubezen trajno premagati najhujša nasprotja in rešiti judovsko vprašanje v blagor vsega človeštva in kulturne človečanske skupnosti, iz katere nimamo pravice izključevati nobenega naroda. V Cerkvi je ta zavest vedno živeła in čeprav se časih prav nečloveške krutosti od strani kristjanov in krščanskih lokalnih cerkvenih in posvetnih oblastnikov proti Judom ne dajo tajiti niti omiljevati,⁵ pa je Cerkev kot taka vedno opozarjala na zapoved krščanske ljubezni in je zaščitno manjšinsko pravo, po katerem so Judi v srednjem veku mogli vsaj v minimalni meri človeka dostojno živeti, predvsem njena zasluga; zlasti papeži so se zanje zavzemali in v papeževi državi v Italiji sploh se jim, izvzemši sporadične primere ljudske protizidovske fobije, ni skrivil las. Razen načelnega stališča Kristusove etike je delovalo v zavesti Cerkve tudi spoštovanje onega plemenitega judovskega duha, ki se mu je odkrilo najpopolnejše božje razodetje po Kristusu in iz katerega so vzrastli geniji, ki so z božjim Sinom, otrokom judovske matere po človeškem bitju, sodelovali pri ustanovitvi religije univerzalnega edinstva vsega človeštva. Dinamiki vitalnih instinktov iz temnih globlin in ozadij naše nature, ki nas ženejo v borbo, moramo tudi v judovskem vprašanju postaviti nasproti svojo religiozno duhovno usmerjenost in etična načela krščanstva, ki edina morejo resnično premagati racionalistično, utilitaristično in egocentrično miselnost, tako v nas kakor v judovskem narodu, ki soživi z nami, in to po našem prizadevanju in vplivu, da ustvarimo resnično krščansko kulturo! Seveda moramo kristjani biti toliko realisti, da krščansko družbo v pravični obrambi varujemo pred k v a r n i m i vplivi judovskega duha,⁶ to-

⁵ V par letih končujočega se 15. stoletja je v Španiji bilo od državne inkvizicije pa od ljudstva pobitih na tisoče in tisoče Judov, 200.000 pa izgnanih (1492).

⁶ Naravnost privilegiran položaj judovstva, vsaj de facto, kakršnega si je židovski aškenaški element n. pr. osvojil v Romuniji, v Rusiji, na Poljskem, je gotovo krivičen tako s stališča naravnega prava kakor s stališča krščanskega npravstva in je Judom samim v končni kvar; isto je treba reči o prevladi judovskega duha, kolikor vpliva razrušujoče na področju kulture, gospodarskega mišljenja in javnih npravov v smislu materializma, senzualizma in tiste pridobitne usmerjenosti, ki si postavi v svojo službo tudi

da preko meje, ki jo narekuje človekovo dostojanstvo, svoboda njegove po božji podobi ustvarjene osebnosti in končni namen bratovskega človeškega sožitja na zemlji, ne sme iti. Samo en končni cilj je, ki ga moramo zasledovati sredi antagone med židovskim in nežidovskim elementom: kako jih pridobiti, duhovno prav usmeriti in v našo skupnost vrediti, do čim rasna borba arištva, ki gre za njihovim čim globljim ponižanjem, družabno deklasacijo in končnim iztrebljenjem, le množi gorje in sožitje zastruplja ter množi instinkte sovraštva, ne da bi dosegla svoj cilj. Antisemitizem nemškega rasnega socializma pa v svoji brezobzirni borbi zoper judovstvo⁷ ne greši samo zoper gori povedana načela krščanske humanitete, marveč ruši tudi nekatere osnove krščanskega duha in sicer zavestno ter namenoma: namreč tiste religiozne vrednote, ki so razodete v stari zavezi, pa v novi izpolnjene in dopolnjene; zato mora kristjan tako borbo brezpogojno odklanjati.

To so nekatere načela, v praksi je vprašanje zelo komplicirano in njegova problematika vede v temino, ki je skoro neprodorna. Vendar pa ni drugega izhoda iz nje, kakor nam ga kaže duh evangelija neskončne ljubezni, ki vse preмага in reši.

* * *

V Parizu je 5. februarja o antisemitizmu predaval pred množičnim občinstvom znani katoliški filozof **M a r i t a i n**. V uvodu je naglašal aktualnost tega vprašanja za katoličane, saj se preganjanje, ki tepe z vseh strani danes Jude, lahko obrne jutri proti Cerkvi. V Nemčiji že danes krivice proti Judom in kristjanom izvirajo iz enake težnje uničiti v njih priče večnega Boga.

V mnogih deželah mislijo bojavniki antisemitizma, da bodo pereče gospodarske probleme rešili, če iztrebijo Jude. Poslužujejo se stoletja starih dokazov. Namesto da bi se borili proti velikim zlom, ki pustošijo človeštvo, stresajo svojo jezo na Izrael in njegove sinove. Antisemitizem je negativno delo, odvrača ljudi od potrebnega dejanskega napora, od res-

najduhovnejše panoge človeškega ustvarjanja. Seveda je tu treba prav ločiti, kaj je res negativnega značaja, česa smo sami krivi in gre na naš, ne pa na židovski račun in katera sredstva so res učinkovita in obenem moralno opravičljiva.

⁷ Na primer strahotni izrek: »Das Judentum ist organisiertes Verbrechen«, ki ga je zapisal narodnosocialistični prvak Julij Streicher v Stürmerju, novembrska številka 1. 1923.

ničnih vzrokov njihovega zla in jih hujska proti drugim ljudem. Predavatelj se je nato baval s trpljenjem Judov v III. rajhu, kjer so postali odgovorni za vse zlo in so tisti, kar jih je ostalo, pahnjeni v hujski moralni ghetto, kakor pa je bil srednjeveški.

V drugem delu svojega govora je M. razglabljal skrivnost razpršitve judovskega rodu: svet se je spreobrnil k Bogu Izraela, Izrael pa ni hotel priznati božjega Sina. V tej skrivnosti je njegova odlika, pa tudi njegovo prokletstvo. V tretjem delu je predavatelj preiskoval sedanjo situacijo judovstva v raznih državah. Ni vprašanje, ali so Judje simpatični ali antipatični, marveč ali imajo pravico biti deležni splošne pravičnosti in krščanske ljubezni. Cerkev je upravičeno obsodila načelni antisemitizem, ker uči sovraštvo in ni v skladu s krščansko religijo: Kristus je umrl za zveličanje vseh ljudi, vsi imajo pravico biti deležni tega blagoslova. (La Croix, 9. II. 1938.)

Tudi v Italiji se je v nekaterih fašističnih listih v zadnjih letih pojavila precej ostra antisemitska smer. V tej državi je samo 50 do 60.000 Židov. Nasprotniki Židov so poudarjali, da niso zanje odločilni rasni, ampak politični razlogi, borijo se proti cionistom, ki so nasprotni fašizmu in njegovi politiki. Oficielni list »Informazione diplomatica« pa je 16. II. izjavil, da Italija ne misli začeti z antisemitsko politiko, čeprav je dejstvo, da mednarodni antifašizem navadno izvira iz judovskih krogov. Odgovorni krogi menijo, da je judovsko vprašanje mogoče rešiti tako, da se ustanovi nekje, ne v Palestini, judovska država. V Italiji ne nameravajo preganjati Židov, ne s političnimi, gospodarskimi ali moralnimi ukrepi nastopiti proti njim, razen v primeru, da gre za protifašistične elemente med njimi. Pa so bodo nadzirali delovanje Judov, ki so se v zadnjem času priselili. (Gl. »Obzor«, 14. II., Grazer Tagespost, 17. II.)

F. T. in I. F.

CERKEV IN DUHOVNA SVOBODA.

Pariški kardinal Verdier je imel 10. decembra 1937 v gledališču »aux Ambassadeurs« pred odličnim in izbranim občinstvom konferenco o »Cerkvi in duhovni svobodi v sedanjem času«. Natančno vsebino predavanja je objavil La Croix 11. decembra 1937, izšlo pa je tudi v posebni knjižici. Ker se v njem obravnava problem o razmerju med avtoriteto in svobodo in razlaga nauk in prizadevanja Cerkve za pravilno zvezo obeh, hočemo objaviti vsebino tega predavanja in nekatere odstavke dobesedno navesti. To se

nam zdi toliko bolj umestno, ker v današnji dobi povsod živo občutimo, kako človeštvo, posebno v izbiri socialnih in političnih oblik med tema poloma neprestano omahuje ter se oprijema tu ene skrajnosti, ki prehaja v tiranijo, tam druge, ki nosi v sebi nevarnost anarhije, čeprav so sredstva, s katerimi bi moglo najti pravo sredino. Kardinalu se zdi, da se bo vprav Francija kljub trenutnemu nemiru najprej znašla in združila pametno avtoriteto s svobodo, s tem pa tudi človeštvu mnogo koristila. V tem ji moramo vsi pomagati. »Še enkrat ponudim sodobnemu svetu pomoč svoje matere, velike katoliške cerkve, za dosego tega novega stanja, ki ga človeštvo v bolečini rodi.« Kardinal ne omalovažuje političnih, gospodarskih in socialnih sredstev za ostvarjanje novega reda, saj bi brez njih ostalo tudi delo Cerkve neplodno. A on hoče govoriti le o delu in sredstvih, ki jih ima nadnaravna ustanova Cerkve za realizacijo novega reda. Cerkev odpira pot, ki bo vedla svet do stalnega novega reda in nudi tudi sredstva (viateque), da moremo to pot prehoditi. Pot nam odpirajo večna načela, ki jih ona zvesto in stanoovitno varuje. Najvažnejše načelo za vprašanje, o katerem govorimo, je načelo o prvenstveni odličnosti človeške osebe (la prééminence de la personne humaine) Duhovne svoboščine, ki jih je treba vprav v naši dobi poudarjati, so bistvene pravice človeške osebe. Gotovo je, da Cerkev, ko te poudarja, skrbi obenem za večne in časne koristi. V nauku, ustanovah in zahtevah Cerkve vidimo vedno to prvenstveno vrednotenje človeške osebe. Nauk o stvarjenju človeka, ki je podoba božja, o odrešenju, po katerem je postal sin božji naš brat in smo postali mi dediči nebeškega Očeta, dokazuje, kako zelo krščanstvo vrednoti človeško osebo. »Vsak izmed nas pozna klasični dualizem mesa in duha, ve pa tudi, da mora duh gospodovati in voditi vso človekovo dejavnost, le na ta način smo resnični ljudje in živimo človeško življenje, ki je zares vredno tega imena. Red, krepost in resnična sreča so od tega odvisni. Cerkev pričakuje od nas, da postavimo novi svet, ki nastaja, pod vpliv te velike ideje, da naredimo v vseh stvareh primerno mesto za človeško osebo.« Osnovno jedro vseh sodobnih problemov, če se vglobimo vanje, je vprašanje o pravicah človeške osebe.

Nato je kardinal govoril o teh problemih in razlagal stališče Cerkve. Najprej o razmerju Cerkve do otroka. »Cerkev varuje osebnost otroka, ki ga mnogi gledajo danes kot bitje, ki je v na-

potje, ki ovira uživanje, svobodo ali celo čast.« Cerkev proglašá nasproti temu svete pravice slabotnega in nedolžnega bitja, na prvem mestu pravico do življenja, potem pa pravico, da otrok razvija svojo zmožnost, oblikuje značaj, kultivira duha, se vpeljuje v življenje. Glede šole zahteva Cerkev primerno in dobrohotno svobodo. Nekoč je imela Cerkev v Franciji monopol šolske vzgoje. Danes hoče ohraniti dvojno duhovno svobodo: svobodo staršev glede vzgoje njihovih otrok in svobodo otrok glede njihove usode. Zato Cerkev zahteva, naj se spomnijo njenega velikega preteklega dela. Božje poslanstvo in zaupanje stoletij ji nalagata dolžnost, da uči in ostvarja npravno in versko življenje. Njeni sinovi so kakor drugi državljani umsko in vzgojno usposobljeni, kakor zahtevajo najbolj občutljive zakonodaje. Zato ima Cerkev pravico zahtevati zanje, da morejo nadaljevati tradicijo, na katero so lahko ponosni. Duhovna svoboda, ki jo Cerkev v današnjih dneh zahteva v šolstvu, se da izraziti v teh mejah: 1. Krščanskim staršem mora biti mogoče, da zaupajo svoje otroke šolam, v katerih se bo njihova duša prepojila s krščanskimi načeli in krepostmi, ki so jim njihove družine tako vdane. Pomagati jim je treba, da to sveto pravico morejo izvrševati. 2. Če pa javna šola zaradi raznolikosti nazorov družin ne more ustvarjati popolnoma krščanskega duhovnega ozračja, posebno če otroci pripadajo različnim veroizpovedim, zahteva duhovna svoboda dve stvari: resnično moralno vzgojo in dobrohotno konfesionalno nevtralnost.«

V zreli dobi ogrožata duhovno svobodo človeka sebičnost in napuh. Zdi se, da se naše ubogo človeštvo ravna danes po načelu izkoriščanja človeka po človeku. Odtod izvirajo trpljenje, boji, krivice, suženjstvo, tlačanstvo, mezno razmerje, krize, ki pretresajo svet. V vsem tem socialnem razvoju Cerkve vedno oznanja evangelij, oznanja enakost vseh ljudi kot otrok istega Očeta, poklicanih za isto zveličanje, spominja vse ljudi vedno na Kristusovo zapoved, da se ljubijo kot bratje, če se še toliko razlikujejo po stanu, premoženju ali učenosti. Osvobodilni tok, ki izvira iz teh egalitarnih načel, pa Cerkev modro brzda, da ne zaide s pota pravičnosti, bratske ljubezni in modre enakosti. Zato posebno v odločilnih zgodovinskih časih Cerkev ne molči, ampak povzdigne svoj glas. In danes smo v takem odločilnem času. Pomoč Cerkve je danes neizmerno dragocena za pravilno rešitev socialnega in političnega problema. Ona naglašá osnovno načelo za to rešitev, da je namreč treba

posamezniku zagotoviti pravo mesto v socialnem in gospodarskem redu s tem, da se varuje njegovo osebnostno dostojanstvo in pametna svoboda. Cerkev pa tudi s svojim moralnim vplivom močno vabi k sodelovanju in ljubezni. Okrožnice »Rerum novarum« in »Quadragesimo anno« spominjata delavce in podjetnike na njihove pravice in njihove dolžnosti. Ti dve okrožnici oznanjata, da je treba delavca osvoboditi pretiranega varuštva, žaljivih neenakosti, ponižujočih pogojev in nezasluzene bede. Treba jih je poklicati k delu kot sodelavce, ki so s podjetnikom po družabni pogodbi združeni. Potrebno jim je pustiti svobodo združevanja, da morejo bolje braniti svoje koristi. Zagotoviti se jim mora plača, ki zadostuje za njihovo življenje in preživetje onih, za katere so dolžni skrbeti. Potrebno je tudi, da imajo možnost, prihraniti si kaj in tako popraviti svoje stanje ter svojo bodočnost zavarovati. Potrebno je varovati resnično dostojanstvo človeka in kristjana pri vsem njihovem delu. To svobodo zahteva Cerkev za delavca od modernega sveta. Zato tudi obsoja vse krivice, ki se godijo delavcem. A tudi delavce, ki se potežujejo za svoje pravice, opozarja, naj v svojem boju skrbijo, da ohranijo pravičnost, da spoštujejo pogodbe in osebe, da gojijo pravo bratovsko ljubezen. Cerkev vedno uči, da more biti tudi kapital upravičen, da more tudi ta način gospodarstva biti pravičen in dobrohoten. Obsoja kršitev pogodb, nezvestobo v obljubah in prisegah, obsoja vse nasilje nad osebami in stvarmi. Pristrčno opominja vse člane velike delavne družine, podjetnika in delavce, naj bratovsko in z zaupanjem sodelujejo.

Najbolj pereče vprašanje političnega reda pa je danes vprašanje o pravilnem medsebojnem razmerju poedinca in države. Cerkev ni nasprotna nobeni obliki vladavine. Od kristjanov zahteva spoštovanje in pokorščino vsaki legitimni vladavini. Stališče prvih kristjanov in stališče papežev v 20. stoletju nam to nazorno dokazuje. Nauk in želja Cerkve v tem problemu se da povzeti v enem načelu: V vsaki politični organizaciji varujte predvsem dostojanstvo človeške osebe in njeno upravičeno svobodo! Krščanstvu je tuje tako socialno stanje, v katerem kolektiv poedinca tako absorbira, da je le kolo v ogromnem stroju države. V naravnem redu je vedno človeška oseba, njeno dostojanstvo, njen razvoj cilj pravega političnega življenja. Skozi dva tisoč let Cerkev sodeluje z vsemi političnimi režimi, kraljestvi, cesarstvi, demokracijami, s totalitarnimi in svobodnimi režimi. Vedno pa poudarja in

tudi zahteva, kakor je po okoliščinah potrebno, pravice človeške osebe. Ne našteva natančno in za vselej pravice, kakor jih našteva »deklaracija človeških pravic«. Vedno pa oznanja, da je osnova vseh pravic naravni in nadnaravni namen človeka, ki ga v krščanskem govoru imenujemo zveličanje. — Bog je dal človeku svobodo. Največje in edino, kar moramo dati človeku, je, da mu pomagamo dobro uporabljati svobodo. Saj je od te uporabe svobode, individualne ali kolektivne, odvisna sreča ali propast poedincev, družin in narodov. Zato ne žrtvujmo nikdar tega ideala o odličnosti človeške osebe novim ideologijam. Res je, da potrebe časov in krajev narode vodijo k različnim socialnim in političnim oblikam. A nihče nima pravice spreminjati naravnega reda. Razne oblike vladavin in druge človeške naprave imajo le en cilj: pomagati poedincu in po njem družini in vse druge združbe, da dobro uporabljajo svobodo.

Kardinal je na koncu znova izrazil upanje, da se bo Francija, ki je bila skozi stoletja varuhinja in često glasnica svobode narodov, zavedla svojega poslanstva in svoje zgodovine ter v vseh svojih institucijah znala ostvarjati ideal trdne avtoritete in modre ter plodovite svobode.

I. F.

ARTHUR SCHOPENHAUER IN NAŠ ČAS.

Potem ko smo lani slavili 300 letnico Descartesovega Discours de la méthode, se letos ob 150 letnici rojstva imenujemo Arthurja Schopenhauerja in njegovega dela, ki pomeni po nekako sto in petdesetih letih, ki so pretekla od Descartesa do Kanta, največji preobrat iz racionalističnega prosvetljskega mišljenja na pragu nove dobe v sodobno filozofijo življenja.

I.

Schopenhauer ni samo najizvirnejši mislec nemškega naroda v 19. stoletju, ampak je po svoji samonikli moči evropskega filozofskega duha po dolgi dobi prešernega modrovanja v sferah »čistega razuma« vzpodbudil, da se je poglobil v temno brezdnico iracionalnega naгона za življenjem, žeje po bitju, strastnega truda vesolskega Izvora, da bi se osamosvestil, poosebil in postvaril iz nezavestnosti v zavestni nekaj, v predmete, ki so zgolj pojavi, za katerimi se ta vesoljni gon, kakor za varajočim zastorom skriva. Ta praĝon imenuje Schopenhauer voljo do življenja, Wille zu leben, ki nikakor ni od razuma določena volja, ki si stavlja cilje, za katerimi pod njegovim rokovod-

stvom teži, ampak jo slepo in nujno žene, kakor on pravi, do objektivacije same sebe v posameznih bitjih in ji razum ni nič drugega, kakor samó od nje same ustvarjeno orodje v ta namen. Če Schopenhauerju sledimo naprej po sistematični dedukciji, v kateri je mojster, čeprav njegovemu gledanju življenja ni kongenialna, bomo videli, kako ta volja do življenja zaradi razuma v svojih vnanjih objektivacijah, v svojem postvarjenju, ki doseže svoj višek v človeku, čedalje bolj zaide v góli videz, v varajočo potrditev bežnega in lažnega bitja, ki je samo trpljenje. Zakaj človek stremi in teži zato, ker mu nečesa nedostaja; ko pa menimo, da smo zadovoljeni, težimo zopet po nečem drugem ali prav po nasprotnem, tako da neprestano kolebamo med voljo in dolgočasjem neutešnosti, dokler nas razum, če se tega góna osvobodí, mu svojo službo odpove in postane čisto, neinterresirano, umetniško gledanje ideje ali lepote, ne odreši.

To odrešenje pa ni, kakor navadno razumejo Schopenhauerja, v popolnem izničenju individualnega in za tem vsega življenja sploh, najsi Schopenhauer sam, zanešen po modrovanju Indov, ustvarja v nasprotju s svojim v resnici heroičnim pojmovanjem življenja videz, kakor da bi njegova etika šla za tem, kar je mnoge, ki so ga sodili zgólj po besedah in govornih obratih ter napak prestavljenih poudarkih, ker se v njegovo misel sploh niso poglobili — Schopenhauerjevo poglobitno delo prav tako malo berejo kakor Kantovo ali Marxovo, čeprav je mojstrovina sloga in globoko iz življenja črpano — zapeljalo, da so življenje zaniževali, se pomračili in svoje romantično svetobolje in svetožalje opravičevali s schopenhauersko filozofijo... Le če se ustavimo pri njegovih izvajanjih o bistvu umetniškega doživljanja in ustvarjanja, v katerem po njegovem nazoru zremo ideje, odrešeni góna po sebičnem, v sebe osredotočenem, egocentričnem življenju, ki teži po potrditvi našega lastnega Jaz in po polni utešitvi njegovih samoljubnih želj in prizadevanj — če to nesebično, od nobenega strastnega hotenja po lastnem blagru ne moteno čisto zrenje zamenjujemo z golim trpnim kvietizmom, s čisto indiferenco, ki ji v želji za popolnim samougašenjem ni ničesar več mar, bomo v Sch. videli budistskega samoodpovednika. Ne bomo pa vi-

deli, kar je dejansko bil in biti hotel: borca za boljše in lepše življenje, ki bi se ne izčrpalo v ogabnem optimizmu »prosvetljenega« meščana, glupo zaverovanega v »neprestani občí napredek«, v tisti »Aufklärlicht«, ki ga je Schopenhauer osmešil do golega, marveč se postavilo v službo celote, trpelo in živelo za druge, se žrtvovalo za občé vzore človeškega občestva, odolevajoč svoji egoistični hotnji po življenju, in se vnelo za nadosebne npravstvene vrednote. To pa prav zato, ker je sledivec te modrosti do dna spoznal ničevost ploskega, puhlega in samoljubnega življenja povprečnega uživača, ki vidi ves svet v rožnatih barvah, samega sebe slepi in si svoje samopašno življenje olepšuje s prividom dovršenosti vsega bitja ali bližnje največje blaginje, v katero je verovalo naprednjaštvo devetnajstega veka. Čeprav je Schopenhauer, ki se je v dušičem okolju plosko-prosvetljskega ali romantičnega, v sama sladka čustva pogrežajočega se protestantovstva svoje dobe zagrizel v sovraštvo do krščanske cerkve, posmrtno življenje individualne duše nikal, je v njegovem heroičnem pesimizmu veliko pristno krščanskega, zakaj prav tako ko kristjan, tudi Schopenhauer pozna in upošteva nepopolnost, bednost, revo in demonijo človeškega bitja in vesoljnega bitja sploh, ki ga noče zakrivati in poslajati, ampak mu hoče dati plemenitega smisla, ko ga do zadnje globine in temine razgalja in nje-ga nižinske hôte razvrednotuje ter pozivlja na junaški boj z lažjo, nizkoto in sebičnostjo. Le to je prava in pristna Schopenhauerjeva misel, kateri služijo modreci in umetniki, dočim je pesimizem prenasičenih slabičev posledica prosvetljenstva in romantike, ki sta oba pravo življenje zgrešila. Schopenhauer pa je bil, kakor je njegov največji občudovalec Nietzsche upravičeno prvi poudaril, vzgojitelj k heroični resničnosti in pogumu, ki življenje sprejme, kakršno v resnici je, trdo in hudo, da odoli njegovi temini, njegovemu zlu in njegovemu usodnemu samozadovoljstvu, ki vedno novo zlo poraja, in da človekovo spoznavanje postavi v službo resnice, dobrega in lepega, da ne bi služilo golemu hotu, samopašni koristi in nizkemu poploščanju življenja po njegovih manjvrednih nagonih.

Franc Terseglav.

(Konec prihodnjič.)

V oceno smo prejeli:

Od Družbe sv. Mohorja v Celju:

a) Redno izdanje za l. 1938:

1. Koledar za l. 1938.
2. I. Zorec, *Izgnani menihi*. (Slov. Večernice 90, zv.)
3. Družinski molitvenik.
4. Jan Plestenjak, *Bajtarji*.
5. Jakob Grčar, *Preko morij v domovino*.
6. Življenje svetnikov, 12. snopič.

b) Knjige za doplačilo:

1. *Bolgarske novele*, Izbral in prevedel Tone Potokar. (Mohorjeva knjižnica 96, zv.)
2. *Poljske novele*, Izbral in prevedel France Vodnik. (Mohorjeva knjižnica 97, zv.)
3. Fran Milčinski, *Ptički brez gnezda*. Druga izdaja. (Mohorjeva knjižnica 98, zv.)
4. Bogomir Magajna, *Čudovita pravljica o Vidu in labodu belem ptiču*. (Mohorjeva knjižnica 95, zv.)
5. Inž. Rado Šturm, *Krompir*.

Dr. Lavo Čermelj, *Slovinci in Hrvatje pod Italijo*. Demografska študija po povojni uradni statistiki. Ljubljana 1938. Izdala in založila »Nasta« v Ljubljani.

Die Kärntner Slovenen in Vergangenheit und Gegenwart. Grundsätzliches zur Minderheitenfrage. In Selbstverlage des Slowenischen Kultur-Verbandes, Klagenfurt.

Dr. Milan Ivšić, *Politička i socijalna svijest u razvoju hrvatskoga naroda*. (Ponatis iz »Hrvatske Smotre« br. 10, god. 1937.)

Isti, *Keje se zakonodavne mjere mogu preporučiti za održanje nedjeljivosti seljačkoga posjeda?* (Izveštaj na VIII. kongresu pravnika.) Beograd 1937.

Izbrani spisi svetega Cecilija Cipriana. Prvi del: *Pisma — Knjižica »o padlih«*. Poslovenil, uvod in pripombe napisal dr. Franc Ksaver Lukman. V Celju 1938. Založila Družba sv. Mohorja v Celju.

Godišnjak Hrvatske Katoličke akcije 1938. Zagreb.

Publikacije Leonove družbe:

Občni zbor Leonove družbe je cene za nekatere svoje publikacije znatno znižal. Odslej se prodajajo po teh cenah:

Slovenci v desetletju 1918—1928. Zbornik razprav iz kulturne, gospodarske in politične zgodovine. Uredil dr. Josip Mal. Str. 776. Cena broš. 100 Din, vez. 124 Din.

Dr. Fr. Kos, Gradivo za zgodovino Slovencev v srednjem veku. I. knjiga broš. 100 Din, vez. 120 Din (razprodana); II. knjiga broš. 140 Din, vez. 160 Din; III. knjiga broš. 120 Din, vez. 140 Din; IV. knjiga broš. 140 Din, vez. 160 Din; V. knjiga broš. 140 Din, vez. 160 Din. — Kdor kupi vse knjige naenkrat, dobi še 20% popusta od cele vsote.

Dr. Jos. Gruden, Slovenski župani, broš. à 8 Din.

Dr. Jos. Gruden, Cerkevne razmere med Slovenci v XV. stol. in ustanovitve ljubljanske škofije, à 25 Din.

Dr. M. Opeka, Rimski verzi, à 10 Din.

Paul Bourget-Kopitar, Zmisel smrti, à 20 Din.

Bazin-Iz. Cankar, Gruda umira, à 30 Din.

Baar-Hybašek, Zadnja pravda, à 20 Din.

P. St. Škrabec, Jezikovni spisi, snopič à 5 Din.

Dr. P. Blaznik, Kolonizacija selške doline à 30 Din

Dr. A. Gosar, Kriza moderne demokracije à 3 Din.

Dr. A. Gosar, Poljedelska statistika à 3 Din.

Dr. A. Brecelj, Seksualni problem à 3 Din.

Dr. Kolarič, Miklošič à 3 Din.

Fr. Zwitter, Starejša kranjska mesta in meščanstvo à 24 Din.

E. Bojc, Slomšek naš duhovni vrtnar à 6 Din.

Dr. R. Andrejka, Selški predniki J. E. Kreka à 20 Din.

Okrožnica *Casti Connubii* à 4 Din.

Okrožnica *Quadragesimo anno* je razprodana.

Naročniki »Časa« dobijo vse knjige 25% ceneje. Naročila naj se pošiljajo na upravo »Časa«, Ljubljana, Miklošičeva c. 5.